

Juris Stukāns

MANTAS ATZĪŠANAS PAR NOZIEDZĪGI
IEGŪTU TIESISKAIS REGULĒJUMS UN
TĀ PIEMĒROŠANAS PROBLEMĀTIKA

Promocijas darba kopsavilkums
tiesību doktora zinātniskā grāda iegūšanai

Apakšnozare – krimināltiesības

Rīga, 2019

Promocijas darbs izstrādāts Rīgas Stradiņa universitātē.

Darba zinātniskais vadītājs:

Dr. iur. profesors **Andrejs Vilks**,
Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija

Oficiālie recenzenti:

Dr. habil. iur. profesors **Viktoras Justickis**,
Mikolas Romeris universitāte, Lietuva

Dr. iur. profesors **Jānis Teivāns-Treinovskis**,
Daugavpils Universitāte, Latvija

Dr. iur. **Aldona Kipāne**,
Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija

Promocijas darba aizstāvēšana notiks 2019. gada 12. martā plkst. 16.00
Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās zinātnes promocijas padomes atklātā
sēdē Rīgā, Dzirciema ielā 16, B-202. telpā.

Ar promocijas darbu var iepazīties RSU bibliotēkā un RSU tīmekļa vietnē:
www.rsu.lv.

Promocijas padomes sekretāre:

Dr. iur. profesore **Sandra Kaija**

SATURS

1. TIESĪBU INSTITŪTS – NOZIEDZĪGI IEGŪTA MANTA.....	16
1.1. Jēdziena krimināltiesiskā izpratne un vēsturiskā attīstība.....	16
1.2. Tiesiskais regulējums Latvijā	19
2. IZPRATNE PAR NOZIEDZĪGI IEGŪTU MANTU ATSEVIŠĶĀS EIROPAS SAVIENĪBAS VALSTĪS	23
2.1. Tiesiskais regulējums atsevišķās Eiropas Savienības valstīs	23
2.2. Noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas modeļi	24
3. PROCESA PAR NOZIEDZĪGI IEGŪTU MANTU RAKSTUROJUMS....	28
3.1. Personas tiesības rīkoties ar mantu ierobežošanas termiņi.....	28
3.2. Procesa par noziedzīgi iegūtu mantu uzsākšanas iemesli	31
3.3. Lēmuma uzsākt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu saturs	34
3.4. Tiesas procesa par noziedzīgi iegūtu mantu kriminālprocesuālais regulējums.....	36
4. PROCESĀ IESAISTĪTO PERSONU TIESĪBU REALIZĀCIJAS IESPĒJAS.....	39
4.1. Procesā iesaistīto personu tiesības un pienākumi.....	39
4.2. Trešo personu tiesību realizācija.....	40
5. STARPTAUTISKĀS SADARBĪBAS ASPEKTI, VĒRŠOTIES PRET NOZIEDZĪGI IEGŪTU MANTU	43
5.1. Starptautiskās sadarbības aspekti noziedzīgi iegūtas mantas aprites apkarošanā	43
5.2. Sadarbības aspekti un tiesiskais regulējums Eiropas Savienībā.....	47
NOBEIGUMS	50
IZMANTOTO AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS	58

IEVADS

Noziedzības prevencija un apkarošana ir jebkuras demokrātiskas valsts pamatuzdevums. 2017. gadā reģistrēti 44 250 noziedzīgu nodarījumu, tostarp 27 047 noziedzīgi nodarījumi pret īpašumu un 4484 noziedzīgi nodarījumi tautsaimniecībā, kas veido 71% no kopskaita.¹ Kā starpnacionālās organizētās noziedzības neatņemama daļa tiek lēsts, ka aptuveni 70% nelikumīgās peļņas, iespējams, ir iztērēti finanšu sistēmā. Tomēr mazāk nekā 1% no šiem izšķērdētajiem ieņēmumiem tiek pārtverti un konfiscēti.²

Tēmas aktualitātes pamatā ir šādi aspekti.

Profesors A. Vilks norāda, ka noziedzība un citi likumpārkāpumi grauj jebkuras sabiedriskās iekārtas stabilitāti, nodarot nelabojamu ļaunumu gan atsevišķiem sabiedrības pārstāvjiem, gan arī sabiedrībai un civilizācijai kopumā.³ Naudas nelikumīga aprīte rada lielu finansiālu peļņu un labklājību starpnacionālai organizētai noziedzībai, ļaujot iekļūt valdības struktūrās, likumīgā komerciālā uzņēmējdarbībā un sabiedrības visos līmeņos.⁴ Šobrīd kibernoziēdzība veido pagrīdes ekonomikas kodolu.⁵ Pasaulē nav atrisināts jautājums par kriptovalūtām, cik lielā mērā tās ir uzskatāmas par legālu maksāšanas līdzekli. Paplašinoties finanšu tehnoloģiju sektoram, kura apgrozījums aug 30 reizu straujāk nekā pārējā ekonomikā, un pieaugot finanšu

¹ Iekšlietu ministrijas Informācijas centra statistika. Iegūts no: <http://www.ic.iem.gov.lv/node/109> (aplūkots 22.08.2018.).

² *Transnational organized crime: the globalized illegal economy*. Iegūts no: <https://www.unodc.org/toc/en/crimes/organized-crime.html> (aplūkots 28.08.2018.).

³ Vilks A. Krimināltiesiskā politika: diskursa analīze un attīstības perspektīvas. Rīga: Drukātava, 2013, 5. lpp.

⁴ *Model legislation on money laundering and financing of terrorism*. Iegūts no: https://www.unodc.org/documents/legal-tools/AML_MLawEnglish.pdf (aplūkots 22.08.2018.).

⁵ Ķinis U. Kibernoziēdzība, kibernoziēgumi un jurisdikcija. Rīga: Jumava, 2015, 33. lpp.

darījumiem tajā, aizvien lielākas naudas plūsmas iespējams paslēpt no valsts institūciju uzraudzības.

2016. gadā Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijās (*Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD*) eksperti norādīja, ka Latvijai nepieciešams uzrādīt progresu jautājumā par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanu Kukuļošanas apkarošanas starptautiskajos biznesa darījumos darba grupai.

Temata aktualitāti apstiprina arī nesen veiktie apjomīgie un nozīmīgie Krimināllikuma un Kriminālprocesa likuma grozījumi, kas stājušies spēkā 2017. gada 1. augustā. Viens no likumu grozījumu izdarīšanas aspektiem bija noziedzīgi iegūtas mantas būtības neizpratne no tiesību normu piemērotāju puses, par ko liecināja ļoti mazs gadījumu skaits, kad kriminālprocesā tika izņemta un konfiscēta noziedzīgi iegūta manta. Īpaša procesa nepieciešamību noteica arī milzīgs noziedzīgi iegūto līdzekļu apjoms pasaules ekonomikā. „Saskaņā ar ANO aplēsēm 2009. gadā noziedzīgi iegūto līdzekļu kopējā summa bija apmēram 2,1 triljons ASV dolāru jeb 3,6% no pasaules IKP šajā gadā. Lai gan lielākā daļa šīs netirās naudas tiek legalizēta un no jauna ieguldīta legālajā ekonomikā, pašlaik ir iesaldēts un konfiscēts mazāk nekā 1% no noziedzīgi iegūtajiem līdzekļiem. No organizētās noziedzības ES tiek gūta ievērojama peļņa. Piemēram, no nelegālas narkotiku tirdzniecības ES tiek gūti apmēram 100 miljardi eiro gadā”.⁶ Pamatojoties uz Apvienoto Nāciju Organizācijas Narkotiku un noziedzības apkarošanas biroja (*UNODC*) aprēķiniem, ieņēmumi no cilvēku tirdzniecības ir aptuveni 3 miljardi ASV dolāru gadā, un tajā ir iesaistīti 140 000 upuru, kuri cietuši no tirdzniecības.⁷

⁶ Litvins G. Noziedzība nedrīkst būt ienesīga. Jurista Vārds, Nr. 12 (711), 20.03.2012.

⁷ *The Globalization of Crime, A transnational Organized Crime Threat Assessment, UNODC, Vienna, 2010, p.4.*

2018. gada augustā savā pētījumā Eiropas Padomes „Moneyval”⁸ komitejas eksperti norādīja, ka Latvijai esot jāuzlabo izpratne par noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizēšanas un terorisma finansēšanas riskiem, tāpēc „Moneyval” ieteica Latvijai veikt virkni prioritāru pasākumu.

Promocijas darba mērķis ir mantas atzīšanas par noziedzīgi iegūtu teorētiskās izpratnes un nozīmes izpēte krimināltiesiskajās attiecībās, izvirzot priekšlikumus krimināltiesiskā regulējuma pilnveidošanai un procesa par noziedzīgi iegūtu mantu attīstības virzienus.

Promocijas darba mērķa sasniegšanai tika izvirzīti **uzdevumi**:

1. Izpētīt un teorētiski novērtēt noziedzīgi iegūtas mantas krimināltiesiskā regulējuma saturu.

2. Analizēt atsevišķu Eiropas Savienības dalībvalstu tiesisko regulējumu.

3. Izpētīt procesa par noziedzīgi iegūtu mantu īpatnības un noskaidrot problēmaspektus krimināltiesiskajā regulējumā.

4. Izzināt un analizēt procesā par noziedzīgi iegūtu mantu iesaistīto personu tiesības, pienākumus un iespējas īstenot savas intereses.

5. Analizēt starptautiskās sadarbības aspektus noziedzīgi iegūtas mantas apķerošanā.

Pētījuma jautājumi:

1. Kāds ir tiesiskais regulējums un regulējuma pilnveidošanas iespējas Latvijā?

2. Kādas ir tiesiskā regulējuma atšķirības un kopīgais atsevišķās Eiropas Savienības valstīs?

⁸ „Moneyval” ir Eiropas Padomes uzraudzības iestāde, kas novērtē nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas un terorisma finansēšanas novēršanas pasākumus dalībvalstīs.

3. Kādi ir procesa par noziedzīgi iegūtu mantu piemērošanas problēmaspekti?

4. Kādi ir starptautiskās sadarbības problēmaspekti, apkarojot noziedzīgi iegūtas mantas apriti?

Pētījuma objekts ir krimināltiesiskas attiecības saistībā ar noziedzīgi iegūtas mantas apriti.

Pētījuma priekšmets ir noziedzīgi iegūtas mantas tiesiskais regulējums.

Metodes. Promocijas darba pamats ir balstīts uz analītiskās metodes pielietojšanas rezultātiem, analizējot tiesību aktus, dažādu tiesu praksi un juridiskās literatūras atziņas par noziedzīgi iegūtas mantas izpratni un tiesību institūta darbības aspektiem.

Salīdzinošā metode izmantota Latvijas tiesiskā regulējuma izmaiņu salīdzināšanai, kā arī salīdzinot noziedzīgi iegūtas mantas tiesisko regulējumu Eiropas Savienības dažādās valstīs.

Induktīvā metode ļāva, analizējot atsevišķus gadījumus, kad mantu atzina vai neatzina par noziedzīgi iegūtu, konstatēt un noformulēt vispārīgas kopsakarības, izdarīt secinājumus un izvirzīt principus.

Deduktīvā metode deva iespēju no teorētiskām atziņām, no procesa par noziedzīgi iegūtu mantu normatīvā regulējuma un konstatētām kopsakarībām izdarīt secinājumu par atsevišķiem elementiem un individuāliem aspektiem.

Pielietojot vēsturisko iztulkošanas metodi, tas ir, noskaidrojot tiesību normas jēgu, ņemot vērā apstākļus, uz kuriem pamatojoties, tā radīta, tika analizētas normatīvo aktu anotācijas, normatīvo aktu pieņemšanas laikā izteiktie argumenti un tiesību normas nepieciešamības pamatojums. Vēsturiskā metode izmantota, lai pētītu noziedzīgi iegūtas mantas rašanās priekšnosacījumus un iemeslus, kā arī tiesiskā regulējuma attīstību un kvalitatīvās izmaiņas. Ar vēsturiskās metodes palīdzību tika noskaidroti un

izvērtēti tiesiskā regulējuma veikto izmaiņu iemesli, sabiedrības un tiesisko attiecību attīstības dzinuļi.

Pielietojot gramatisko (filoloģisko) iztulkošanas metodi, tika noskaidrota tiesību normas jēga no valodnieciskā viedokļa, vērtēta pielietotā terminoloģija, skaidrota vārdu un jēdzienu izpratne un pielietojums jurisprudencē.

Tiesību normas veido sistēmu, kurā visas normas mijiedarbojas un ietekmē viena otru, tāpēc, lai noskaidrotu tiesību normas saturu, darbā tika izmantota sistēmiskā iztulkošanas metode, tas ir, noskaidrojot tiesību normas jēgu saistībā ar citām tiesību normām.

Ar teleoloģiskās (jēgas un mērķa) iztulkošanas metodes palīdzību, noskaidrojot tiesību normas jēgu, pamatojoties uz lietderīgu un taisnīgu mērķi, kas ar attiecīgo tiesību normu jāsasniedz, rezultāti tika izmantoti, vērtējot tiesību normas piemērošanas atbilstību tiesību normā ietvertajam saturam.

Tiesību teksta iztulkošana, kā atzinis viens no ievērojamākiem jaunāko laiku interpretācijas teorētiķiem, Fridrihs Karls Saviņņi (1779-1861), ir zinātniska nodarbošanās un vienlaikus arī māksla. Tā ir metodiski un teorētiski visvairāk piesātināts normas piemērotajā darbības veids.⁹

Svarīgs apstāklis, kas ir jāņem vērā, veicot krimināltiesību normu interpretāciju, ir arī tam, ka krimināltiesību normu interpretācija kā process un tā rezultāts ir normu satura un jēgas atklāšanas instruments¹⁰, kas ir vispārējās jurisdikcijas tiesas kompetencē, un rezultāti atspoguļojas tiesu nolēmumos.

Latvijas tiesiskais regulējums par mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu ir saistīts ar Latvijas starptautisko saistību un Eiropas Savienības tiesību aktu prasību iedzīvināšanu. Tādēļ darba izstrādes gaitā tika ievērotas nianšes, analizējot starptautiskas un Eiropas Savienības tiesību normas.

⁹ Melķis E. Tiesību normu iztulkošana. Rīga: Latvijas Universitāte, 2000, 11.lpp.

¹⁰ Baumanis J. Ieskats krimināltiesību normu interpretācijas problemātikā. Jurista Vārds, 01.09.2015., Nr. 34 (886), 22. lpp.

Promocijas darba novitāte, teorētiskais nozīmīgums un praktiskais pielietojums. Promocijas darba zinātnisko novitāti veido izdarītie secinājumi un izstrādātie priekšlikumi, kas balstīti uz paveikto pētījumu un var būt pamats turpmākai krimināltiesību un kriminālprocesuālo tiesību attīstībai, pilnveidojot un uzlabojot tiesisko regulējumu, kas vērsts uz noziedzīgi iegūtas mantas aprites samazināšanu, nodrošinot efektīvu un uz cilvēktiesību principiem balstītu tiesisko attiecību realizāciju. Darbs ir pabeigts pētījums par tiesību institūtu – noziedzīgi iegūtu mantu –, kas balstīts uz juridiskās literatūras, vēsturiskā un spēkā esošā tiesiskā regulējuma un tiesu prakses izpēti.

Darba zinātnisko un teorētisko nozīmīgumu pamato mantas atzīšanas par noziedzīgi iegūtu tiesiskā regulējuma būtības atklāšana, jēdzienu satura un izpratnes noskaidrošana, problēmu apzināšana un teorētiskā analīze. Darba zinātnisko un teorētisko nozīmīgumu arī pamato apstākļi, ka darbā tiek analizēts un vērtēts konstitucionālais tiesību jautājums, tas ir, Latvijas Republikas Satversmes 105. pantā noteiktās cilvēka pamattiesības – tiesības uz īpašumu.

Darbā paveiktais dod praktisko iespēju tiesību normas piemērotājam un arī jebkurai personai visaptveroši un pilnīgi izprast tiesību institūta – noziedzīgi iegūtas mantas – būtību un saturu, tikt skaidrībā par tiesību normu jēgu un piemērošanas aspektiem, vispusīgi izprast procesā par noziedzīgi iegūtu mantu iesaistīto personu tiesības un iespējas savu interešu īstenošanai. Tiesību normu piemērotājam – iespēju vienādos juridiskos un faktiskos apstākļos nodrošināt vienveidīgu tiesību normu piemērošanu un atšķirīgu attieksmi atšķirīgos apstākļos. Darbā paveiktais nodrošina jebkurai personai iespēju izzināt un aizstāvēt Latvijas Republikas Satversmē garantētas cilvēka pamattiesības, tai skaitā tiesības zināt savas tiesības, tiesības aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā.

Promocijas darba struktūru veido piecas nodaļas ar apakšnodaļām.

Pirmajā nodaļā apskatīti jautājumi par noziedzīgi iegūtas mantas jēdziena izpratni, tiesību institūta vēsturiskā attīstība un nozīme krimināltiesiskajās attiecībās, analizēts tiesību institūta regulējums normatīvajos aktos Latvijā. Noziedzīgi iegūtas mantas tiesību institūta regulējuma attīstības virzieni un perspektīvas.

Otrajā nodaļā analizēts tiesību institūta regulējums normatīvajos aktos dažādās Eiropas Savienības valstīs. Autors analizēja 18 Eiropas savienības dalībvalstu Horvātijas, Polijas, Slovēnijas, Francijas, Maltas, Čehijas, Vācijas, Zviedrijas, Lietuvas, Igaunijas, Īrijas, Spānijas, Dānijas, Itālijas, Beļģijas, Somijas, Grieķijas un Ungārijas tiesisko regulējumu.

Trešā nodaļā pētīts process par noziedzīgi iegūtu mantu. Procesa būtība un nozīme krimināltiesisko attiecību taisnīgā noregulējumā. Noziedzīgi iegūtas mantas tiesību institūta darbības problemātikas izpēte un pilnveidošanas aspekti. Procesa par noziedzīgi iegūtu mantu piemērošanas nosacījumi un tā efektivitāte.

Ceturtnā nodaļā pētīts procesā iesaistīto personu tiesību realizācijas iespējas. Procesa par noziedzīgi iegūtu mantu dalībnieku pienākumi un tiesības. Dalībnieku pienākumu un tiesību īstenošanas problemātikas izpēte un pilnveidošanas aspekti.

Piektā nodaļa veltīta starptautiskās sadarbības aspektiem, konstatējot un konfiscējot noziedzīgi iegūtu mantu. Analizētas Latvijas starptautiskās saistības valstu sadarbībā noziedzīgi iegūtas mantas aprites apkarošanā.

Literatūras un tiesību avotu apskats. Jautājums par noziedzīgi iegūtu mantu visaptverošā un zinātniskā aspektā Latvijā iepriekš nav pētīts, jo šis tiesību institūts ar mūsdienu izpratni un saturu ir jauns gan tiesību zinātniekiem, gan tiesību normu piemērotājiem. Promocijas darbā pētīti starptautiskie, Latvijas un vairāku Eiropas Savienības valstu tiesību akti. Promocijas darbā izmantotas darba autora atziņas no iepriekšējām publikācijām. Darba teorētisko

bāzi veido zinātniskie raksti un publikācijas par pētāmo jautājumu, kā arī zinātniskā literatūra tiesību teorijā, krimināltiesībās, kriminālprocesa tiesībās, civiltiesībās un starptautiskās tiesībās, kas norādīta darba izmantotās literatūras un avotu sarakstā. Darba izstrādē izmantoti arī tiesu prakses analīzes rezultāti. Darba empīrisko bāzi veido Latvijas vispārējās jurisdikcijas tiesu, Satversmes tiesas un starptautisko tiesu nolēmumi.

Promocijas darba rezultātu aprobācija

Promocijas darba rezultāti, prezentējot atsevišķus problēmu jautājumus un to iespējamās risinājumus, ir aprobēti gan vietējās, gan starptautiskajās zinātniskajās konferencēs un publikācijās:

Stukāns J. 2016. Tiesību pārsūdzēt lēmumu realizācijas problemātika procesā par noziedzīgi iegūtu mantu, 77.-85.lpp. Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskā juridisko zinātnisko rakstu žurnāls „Socrates”. Rīga: RSU, 2016, Nr. 1(4). Raksts publicēts tīmekļa vietnē: https://www.rsu.lv/sites/default/files/imce/Dokumenti/izdevumi/socrates_4_2016.pdf.

Stukāns J. 2014. Procesuālie aspekti mantas atzīšanai par noziedzīgi iegūtu, 220.–226. lpp. Daugavpils Universitātes 56. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājumā. Daugavpils: Daugavpils Universitātes akadēmiskais apgāds „Saule”.

Stukāns J. 2014. Procesa par noziedzīgi iegūtu mantu būtība un procesuālie aspekti, 39.–45. lpp. Žurnālā „Administratīvā un Kriminālā Justīcija” Nr. 2(67).

Stukāns J. 2014. Rakstveida pierādījumu un dokumentu pārbaude tiesas izmeklēšanā, 49.–54. lpp. Starptautiskās zinātniski praktiskās konferences „Transformācijas process tiesībās, reģionālajā ekonomikā un ekonomiskajā politikā: ekonomiski-politisko un tiesisko attiecību aktuālās problēmas” (BSA

Rīga 2013. gada 10. decembris) Rakstu krājumā. Rīga: Baltijas Starptautiskā akadēmija.

Stukāns J. „Tiesiskās stabilitātes nodrošināšana – tiesas pienākuma kriminālprocesa pabeigšana saprātīgā termiņā realizācijas tiesiskie aspekti”, 80.–82. lpp. Starptautiskās zinātniskās konferences „Drošības nostiprināšanas aktuālās problēmas: politiskie, sociālie, tiesiskie aspekti” (Rīgā, 2015. gada 23. aprīlī) Tēzes. Rīga: RSU, 2015. – ISBN 978-9984-793-72-6.

Stukāns J. „Noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas nodrošināšanas tendences”, 408. lpp. Rīgas Stradiņa universitātes 2015. gada zinātniskās konferences: Tēzes (Rīgā 2015. gada 26.–27. martā). Rīga: RSU, 2015. ISBN 978-9984-793-69-6.

Stukāns J. „Processuālie aspekti mantas atzīšanai par noziedzīgi iegūtu”, 88. lpp. Daugavpils Universitātes 56. starptautiskās zinātniskās konferences Tēzes. 2014. gads. Daugavpils Universitātes akadēmiskais apgāds „Saule”.

Stukāns J. „Pierādījumi un to pārbaude iztiesāšanā – krimināltiesiskās politikas attīstība”, 43.–44. lpp. Starptautiskās zinātniskās konferences „Tiesiskā politika sabiedrības attīstībai” (Rīgā 2014. gada 23. aprīlī) Tēzes. Rīga: RSU, 2014.

Stukāns J. „Process par noziedzīgi iegūtu mantu”, 429. lpp. Rīgas Stradiņa universitātes 2014. gada zinātniskās konferences Tēzes (Rīgā 2014. gada 10 un 11. aprīlī). Rīga: RSU, 2014.

Stukāns J. „Noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas nošķiršana no soda – mantas konfiskācija problemātika: teorija un prakse”, 57. lpp. Starptautiskās zinātniskās konferences „Inovātīvās jurisprudences aktuālās problēmas” (Rīgā 2013. gada 25. aprīlī) Tēzes. Rīga: RSU, 2013.

Uzstāšanās starptautiskajās zinātniskajās konferencēs ar referātu:

Starptautiskajā zinātniski praktiskajā konferencē „Tiesiskās problēmas Latvijas simtgadē: retrospektīva un perspektīva” 2018. gada 25. aprīlī Rīgā ar

referātu „Latvijas starptautiskās saistības noziedzīgi iegūtas mantas aprites ierobežošanā”.

Starptautiskajā zinātniski praktiskajā konferencē „Mūsdienu sabiedrības jauni izaicinājumi drošības nostiprināšanā: reālais stāvoklis un perspektīvas” 2016. gada 20. aprīlī Rīgā ar referātu „Tiesību pārsūdzēt lēmumu realizācijas problemātika procesā par noziedzīgi iegūtu mantu”.

Starptautiskajā zinātniskajā konferencē „Drošības nostiprināšanas aktuālās problēmas: politiskie, sociālie, tiesiskie aspekti” 2015. gada 23. aprīlī Rīgā ar referātu „Tiesiskās stabilitātes nodrošināšana – tiesas pienākuma kriminālprocesa pabeigšana saprātīgā termiņā realizācijas tiesiskie aspekti”.

Rīgas Stradiņa universitātes 2015. gada zinātniskajā konferencē 2015. gada 26.–27. martā Rīgā ar referātu „Noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas nodrošināšanas tendences”.

Iekšlietu Odesas valsts universitātes un Eiropas policijas koledžas organizētajā starptautiskajā zinātniskajā konferencē „The enhancement of combating money laundering and financing of terrorism: financial investigation techniques” 2014. gadā no 27. oktobra līdz 31. oktobim Odesā, Ukrainā, ar referātiem „Search, seizure and confiscation of criminal assets in Latvia; Problems related to proving illicit origin of funds and legal base for bringing in verdict of guilty for money laundering without conviction for predicate offence (Latvia)”.

Eiropas Komisijas un Ukrainas Finanšu monitoringa dienesta organizētajā konferencē „International practice in establishing the special agency on assets confiscation and managing the confiscated assets. Legal framework on the special confiscation procedure, the seized/confiscated assets management practice in the EU countries, mutual legal assistance and institutional mechanism for assets recovering” 2014. gada 3.–4. jūlijā Kijevā,

Ukrainā, uzstāšanās ar referātu „Search, seizure and confiscation of criminal assets in Latvia”.

Eiropas Komisijas un Ukrainas Finanšu monitoringa dienesta organizētajā konferencē „Money laundering and other financial crimes. Identifying and investigating financial crimes on stock market, foreign exchange and insurance sector” 2014. gada 1.–2. jūlijā Kijevā, Ukrainā, uzstāšanās ar referātu „Problems related to proving illicit origin of funds and legal base for bringing in verdict of guilty for money laundering without conviction for predicate offence (Latvia)”.

Starptautiskajā zinātniski praktiskajā konferencē „Zinātne. Tiesības. Stabilitāte” Rīgā 2014. gada 24. aprīlī ar referātu „Procesa par noziedzīgi iegūtu mantu būtība un procesuālie aspekti”.

Starptautiskajā zinātniskajā konferencē „Tiesiskā politika sabiedrības attīstībai” Rīgā 2014. gada 23. aprīlī ar referātu „Pierādījumi un to pārbaude iztiesāšanā – krimināltiesiskās politikas attīstība”.

Apvienoto Nāciju Organizācijas Centrālās Āzijas nodaļas organizētajā konferencē 2014. gada 2.–3. aprīlī Ašhabadā, Turkmenistānā, ar referātu „Судебное рассмотрение дел по легализации преступных доходов опыт Латвии”.

Starptautiskajā zinātniski praktiskajā konferencē „Transformācijas process tiesībās, reģionālajā ekonomikā un ekonomiskajā politikā: ekonomiski-politisko un tiesisko attiecību aktuālās problēmas” Rīgā 2013. gada 10. decembrī ar referātu „Rakstveida pierādījumu un dokumentu pārbaude tiesas izmeklēšanā”.

Rīgas Stradiņa universitātes 13. zinātniskajā konferencē Rīgā, 2014. gada 11. aprīlī ar referātu „Process par noziedzīgi iegūtu mantu”.

Starptautiskajā zinātniskajā konferencē „Inovātīvās jurisprudences aktuālās problēmas” Rīgā, 2013. gada 25. aprīlī ar referātu „Noziedzīgi iegūtas

mantas konfiskācijas nošķiršana no soda – mantas konfiskācija – problemātika: teorija un prakse”.

Starptautiskajā zinātniskajā konferencē 2012. gada 17.–18. oktobrī Rīgā Eiropas Komisijas īpašās programmas „Krimināltiesības” 2010. gada darbības programmas projekta Nr. JUST/2010/JPEN/1546 „Atjaunojošā taisnīguma aktuālās problēmas, risināšanas perspektīvas Eiropas Savienībā” ietvaros ar referātiem: „Soda – mantas konfiskācija – un noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas piemērošanas prakse un problēmas Latvijā”; „Process par noziedzīgi iegūtu mantu”; „Lietisko pierādījumu, rīku un mantas konfiskācijas izpildes Latvijā praktiskā problemātika. Starptautiskās sadarbības aspekti mantas konfiskācijas izpildes jomā”.

Promocijas darba rezultātiem ir arī praktiska aprobācija. Darba autors ir Tieslietu ministrijas pastāvīgās darba grupas Kriminālprocesa likuma grozījumu izvērtēšanas loceklis.

Promocijas darba rezultāti arī aprobēti darba autoram lietā Nr. 2016-13-01 „Par Kriminālprocesa likuma 629. panta piektās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam”, sniedzot Satversmes tiesai viedokli par apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam, kā arī lietā Nr. 2017-10-01 „Par Kriminālprocesa likuma 629. panta piektās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam un Kriminālprocesa likuma 631. panta trešās daļas otrā teikuma atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam”, sniedzot viedokli par apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam un 91. panta pirmajam teikumam.

1. TIESĪBU INSTITŪTS – NOZIEDZĪGI IEGŪTA MANTA

1.1. Jēdziena krimināltiesiskā izpratne un vēsturiskā attīstība

Tiesību institūts – noziedzīgi iegūta manta – Latvijas tiesību sistēmā ir pazīstams jau no 1933. gada 24. aprīļa Sodlu likuma spēkā stāšanās laika. Sodlu likums ir pirmais neatkarīgās Latvijas valsts krimināllikums un bija viens no pirmajiem soļiem Latvijas ceļā jauna tiesiska regulējuma veidošanā.

1933. gada 24. aprīļa Sodlu likums noteica, ka „1. Ar noziedzīgu nodarījumu iegūtā (*producta sceleris*) un noziedzīgā nodarījuma rīku (*instrumenta sceleris*) atņemšana valstij par labu uzskatāma par drošības līdzekli. 2. Ar noziedzīgu nodarījumu iegūtās lietas atņemamas arī trešām personām, kuras tās ieguvušas labticīgi (Kriminālproc. lik. 421. un 789. p.). Pēc valdošā ieskata tādā kārtā atņemamas tikai pašas lietas dabā, bet ne tas, kas iegūts, tās realizējot, ja tas nav noteikti sacīts likumā.”¹¹ Iepriekš minētais Sodlu likuma regulējums nepārprotami nosaka, ka noziedzīgi iegūta manta netiek atstāta pārkāpējam, kā arī gadījumos, kad manta nodota trešajām personām.

No Sodlu likuma regulējuma satura izriet, ka jautājums par noziedzīgi iegūtu mantu tika risināts ar mērķi pēc iespējas atjaunot pirms nodarījuma esošo tiesisko stāvokli un kompensēt cietušajam ar noziedzīgu nodarījumu nodarīto kaitējumu. Savukārt noziedzīgi iegūtas mantas izpratne tika saistīta ar tiesībām un priekšmetiem, pret kuriem ir vērsti nodarījums. Mūsdienās regulējums nepārtraukti tiek pilnveidots ar mērķi bez tieši noziedzīgi iegūtas mantas izņemt no aprītes arī citu noziedzīga nodarījuma izdarījušās personas

¹¹ 1933. gada 24. aprīļa Sodlu likums ar likumdošanas motīviem un sīkiem komentāriem, kā arī ar alfabētisko un citiem rādītājiem. Sastādījuši: Mincis P., Ehlerss H., Jakobi P., Lauva J. Rīga: Valsts tipogrāfija, 1934, 17. lpp.

noziedzīgi netieši iegūtu mantu, kas nav saistīta ar nodarījumu, par kuru persona tiek atzīta par vainīgu.

Salīdzinot un pretstatot vēsturisko ar mūsdienu tiesisko regulējumu, būtiski ir ņemt vērā mainīgos faktoros, vispirms jau apstākli, ka mainījusies ir sabiedrība, tās apziņas un saprāta robežas, līdz ar to tiesiskās attiecības ir kļuvušas daudz sarežģītākas un komplicētākas. Noziedzīgu nodarījumu shēmās tiek iesaistīts liels cilvēku skaits no dažādām valstīm, informācijas tehnoloģiju attīstība ir pavērusi neierobežotas iespējas nozieguma izdarīšanas variācijām.

Līdz 2017. gada 1. augustam Kriminālprocesa likuma 355. panta pirmā daļa ietvēra pamatdefinīciju, raksturojot noziedzīgi iegūtas mantas pazīmes, t. i., manta ir atzīstama par noziedzīgi iegūtu, ja personas īpašumā vai valdījumā tā tieši vai netieši nonākusi noziedzīga nodarījuma rezultātā. Savukārt Kriminālprocesa likuma 355. panta otrā daļa paredzēja prezumpciju, nosakot, ka tad, ja netiek pierādīts pretējais, par noziedzīgi iegūtu uzskatāma manta, arī finanšu līdzekļi, kas pieder personai, kura: ir organizētas noziedzīgas grupas dalībnieks vai atbalsta to; pati iesaistījies teroristiskās darbībās, cilvēku tirdzniecībā, noziedzīgās darbībās ar narkotiskām vai psihotropām vielām, noziedzīgās darbībās ar viltotu naudu, valsts finanšu instrumentiem, noziedzīgās darbībās, lai šķērsotu valsts robežu vai sekmētu citas personas pārvietošanu pāri valsts robežai, vai nodrošinātu citām personām iespēju nelikumīgi uzturēties Latvijas Republikā, noziedzīgās darbībās saistībā ar bērnu pornogrāfiju vai bērnu seksuālo izmantošanu vai uztur pastāvīgas attiecības ar personu, kura iesaistīta iepriekš minētajās darbībās.

Arī Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likuma (turpmāk arī Likums) 4. panta pirmā daļa nosaka pamatdefinīciju, proti, ka līdzekļi ir atzīstami par noziedzīgi iegūtiem: 1) ja personas īpašumā vai valdījumā tie tieši vai netieši iegūti noziedzīga nodarījuma rezultātā; 2) citos Kriminālprocesa likumā noteiktajos gadījumos

(līdz grozījumiem, kad Kriminālprocesa likums tika aizstāts ar Krimināllikumu).

Papildus Krimināllikumā noteiktajam Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likuma 4. panta trešā daļa ietver prezumpciju ar vēl papildu trīs gadījumiem, kad līdzekļus var atzīt par noziedzīgi iegūtiem, paredzot, ka par noziedzīgi iegūtiem uzskatāmi arī līdzekļi, kas pieder personai vai kurus tieši vai netieši kontrolē persona:

- 1) kura ir iekļauta kādā no Ministru kabineta noteiktu valstu vai starptautisko organizāciju sagatavotajiem to personu sarakstiem, kuras tiek turētas aizdomās par iesaistīšanos teroristiskās darbībās vai masveida iznīcināšanas ieroču izgatavošanā, glabāšanā, pārvietošanā, lietošanā vai izplatīšanā;
- 2) kura ir iekļauta uz Starptautisko un Latvijas Republikas nacionālo sankciju likuma pamata Ministru kabineta sagatavotajā sankciju subjektu sarakstā nolūkā cīnīties pret iesaistīšanos teroristiskās darbībās vai masveida iznīcināšanas ieroču izgatavošanā, glabāšanā, pārvietošanā, lietošanā vai izplatīšanā;
- 3) par kuru operatīvās darbības subjektiem, pirmstiesas izmeklēšanas iestādēm, prokuratūrai vai tiesai ir informācija, kas dod pietiekamu pamatu šo personu turēt aizdomās par tāda noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, kas saistīts ar terorismu, vai līdzdalību tajā.

Likuma 4. panta piektajā daļā noteikts, ka līdzekļi par noziedzīgi iegūtiem atzīstami Kriminālprocesa likumā noteiktajā kārtībā. Pirmkārt, saskaņā ar kriminālprocesuālo regulējumu, lai ierosinātu jautājumu par mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu, jābūt uzsāktam kriminālprocesam sakarā ar izdarītu noziedzīgu nodarījumu, bet, kā redzams no Likuma 4. panta trešās daļas 1. un 2. punkta, tad pietiek, ka persona ir iekļauta citas valsts vai starptautisko organizāciju sarakstā. Iepriekš minētās situācijas izskatīšanas

procesuālo kārtību, kad nav ierosināta kriminālprocesa, Kriminālprocesa likums neparedz. Otrkārt, kā izriet no Likuma 4. panta trešās daļas 3. punkta, tad pietiek ar personas turēšanu aizdomās par tāda noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, kas saistīts ar terorismu, vai līdzdalību tajā. Šādu iespēju mantu atzīt par noziedzīgi iegūtu, kad persona tikai tiek turēta aizdomās par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, Kriminālprocesa likums arī neparedz. Treškārt, likumdevējs nav regulējis Kriminālprocesa likumā to, kādi būtu nosacījumi secinājumu izdarīšanai, kad persona tieši vai netieši kontrolē līdzekļus, kā arī situāciju, kad tieši vai netieši personas kontrolētos līdzekļus var atzīt par noziedzīgi iegūtiem.

Nevar aizmirst arī par vienu no svarīgākajiem vispārējiem tiesību principiem *nullum crimen, nulla poena sine lege* (nav nozieguma, nav soda bez likuma), kura šodienas izpratni devusi Eiropas Cilvēktiesību tiesa.¹²

1.2. Tiesiskais regulējums Latvijā

2017. gada 1. augustā stājušies spēkā grozījumi Krimināllikumā un Kriminālprocesa likumā. Materiālās tiesību normas, kas regulēja noziedzīgi iegūtas mantas krimināltiesisko saturu, tika pārceltas uz Krimināllikumu, izveidojot arī krimināltiesībās jaunu tiesību institūtu – mantas īpašā konfiskācija.

Ar mantu, kas personas īpašumā vai valdījumā **tieši** ir nonākusi noziedzīga nodarījuma rezultātā, jāsaprot priekšmeti, līdzekļi, vielas, tiesības, jebkuri labumi un tam līdzīgi, pret kurām vai saistībā ar kurām ir izdarīts noziedzīgs nodarījums. Piemēram, nozagta manta, saņemts kukulis, nepamatota

¹² Peristeridou Ch. The Principle of Legality in European Criminal Law. Cambridge: Intersentia, 2015, p.96.

apdrošināšanas atlīdzība u. c., tas ir, no noziedzīga nodarījuma tieši iegūts labums.

Ar mantu, kas personas īpašumā vai valdījumā **netieši** ir nonākusi noziedzīga nodarījuma rezultātā, jāsaprot ieņēmumi un jebkāds labums, kas iegūts, lietojot, apgrozot, ieguldot, pārveidojot, apvienojot un tam līdzīgi tieši noziedzīgi iegūtu mantu, tostarp, noziedzīgi iegūtas mantas izmantošanas rezultātā gūtie augļi un peļņa.

Par noziedzīgi iegūtu var atzīt arī *prezumētu*¹³ mantu, tas ir, piemērot personai arī paplašināto konfiskāciju. Krimināllikuma 70.¹¹ panta otrā un trešā daļa paredz prezumpciju, kuros gadījumos pieņemams, ka manta ir noziedzīgi iegūta, ja netiek pierādīts pretējais. Svarīgi, ka mantu par noziedzīgi iegūtu, piemērojot paplašināto konfiskāciju, var atzīt tikai, izlemjot krimināllietā jautājumu par personas vainīgumu. Paplašināto konfiskāciju var attiecināt arī uz citas personas – kura nav izdarījusi noziedzīgu nodarījumu – mantu. „Lai būtu pamats piemērot Krimināllikuma 70.¹¹ panta trešajā daļā paredzēto mantas konfiskāciju, personai nav obligāti jāzina vai jāapzinās, kādu noziegumu ir izdarījusi tā persona, ar kuru viņa uztur iepriekšminētās attiecības.”¹⁴

Tikai gadījumos, ja apsūdzētais ir izdarījis noziegumu, kas pēc sava rakstura ir vērsti uz materiāla vai citāda labuma gūšanu, ja apsūdzētais ir organizētas grupas dalībnieks vai atbalsta to, vai ir saistīts ar terorismu un personas, kura ar apsūdzēto uztur pastāvīgas ģimenes, saimnieciskas vai citādas mantiskas attiecības, rīcībā esošās mantas vērtība nav samērīga ar viņas likumīgiem ienākumiem, paplašināto konfiskāciju var attiecināt arī uz šīs personas mantu. Bet nav regulēts jautājums, kurš un pēc kādiem kritērijiem

¹³ Prezumpcija (lat. *praesumptio*) jur. fakta konstatēšana, secinājuma vai apgalvojuma atzīšana par neapšaubāmu, kamēr nav pierādīts pretējais. Svešvārdu vārdnīca. Rīga: Jumava, 1999, 625. lpp.

¹⁴ Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I–VIII² nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2018, 301. lpp.

noteiks personas mantas vērtību. Nav definēta samērīguma attiecība starp personai piederošo mantu un likumīgiem ienākumiem. Nav arī kārtības un kritēriju, kādā veidā noteikt personas likumīgu ienākumu apmēru.

Darba autors uzskata, ka likumā ir jānosaka konkrēta summa, kad ir pamats atzīt, ka personai piederošā manta nav samērīga ar personas legāliem ieņēmumiem. Piemēram, par pamatu var izmantot likuma¹⁵ „Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību” 23.¹ panta pirmajā daļā noteikto ievērojamo apmēru, tas ir, desmit Latvijas Republikā noteikto minimālo mēnešalgu kopsummu. Kļūdainis būtu pieņēmums uzskatīt, ka pietiek vien apšaubīt personai piederošās mantas nesamērīgumu ar personas likumīgiem ienākumiem un tas automātiski uzliek personai pienākumu pierādīt mantas iegūšanu likumīgā ceļā. Procesa virzītājam ir pienākums pierādīt, ka mantai, visticamāk, ir noziedzīga, nevis likumīga izcelsme, un tikai tad personai, apgalvojot pretējo, ir pienākums pierādīt mantas likumīgo izcelsmi.

Mainīts arī regulējums par noziedzīgi iegūtas mantas aizstāšanu, kad noziedzīgi iegūta manta ir pazudusi. Krimināllikuma 70.¹⁴ panta otrā daļa noteica, ja noziedzīgi iegūta manta ir atsavināta, iznīcināta, noslēpta vai nomaskēta un to nav iespējams konfiscēt, tad var piedzīt konfiscējamās mantas vērtību. Bet, ja noziedzīgu nodarījumu izdarījušai personai nav citas mantas, uz kuru vērst piedziņu, tad var konfiscēt citas personas, kurai ir saistība ar noziedzīgu nodarījumu izdarījušo personu, rīcībā esošo mantu, tas ir, mantu, ko persona pēc noziedzīga nodarījuma uzsākšanas atsavinājusi citai personai bez maksas vai par vērtību, kas ir būtiski zemāka vai būtiski augstāka nekā tirgus vērtība; persona, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, un tās laulātā kopīgo mantu, ja vien vismaz gadu pirms noziedzīga nodarījuma uzsākšanas nav

¹⁵ Likums „Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību”. Iegūts no: <https://likumi.lv/doc.php?id=50539> (aplūkots 22.08.2018.).

noteikta laulāto mantas šķirtība; mantu, kas pieder citai personai, ar kuru noziedzīgu nodarījumu izdarījušai personai ir kopīga (nedalīta) saimniecība, ja šī manta iegūta pēc noziedzīga nodarījuma uzsākšanas.

Svarīgi, ka citai personai piederošās mantas konfiskācija ir iespējama tikai, izskatot krimināllietu tiesā par personas vainīgumu. Jo regulējums paredz personas, kurai pieder manta, saistību ar personu, kura ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu.

Likumdevējs regulējumā nav paredzējis kritērijus jēdzieniem „būtiski zemāka” vai „būtiski augstāka” mantas vērtība nekā tirgus vērtība. Likumdevējs arī atstāj plašas iespējas procesa virzītājam vērtēt, vai personai, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, ar citu personu ir kopīga (nedalīta) saimniecība.

Tikai šķetinot konkrētos dzīves gadījumus, panākot taisnīgu risinājumu un nodrošinot tiesiska regulējuma vienveidīgu piemērošanu, varēs izdarīt secinājumus par tiesību normu pozitīvu ietekmi uz sabiedriskajām attiecībām, novēršot tiesībpārkāpumu izdarīšanu.

2. IZPRATNE PAR NOZIEDZĪGI IEGŪTU MANTU ATSEVIŠKĀS EIROPAS SAVIENĪBAS VALSTĪS

2.1. Tiesiskais regulējums atsevišķās Eiropas Savienības valstīs

Šajā apakšnodaļā autors analizēja 18 Eiropas savienības dalībvalstu Horvātijas, Polijas, Slovēnijas, Francijas, Maltas, Čehijas, Vācijas, Zviedrijas, Lietuvas, Igaunijas, Īrijas, Spānijas, Dānijas, Itālijas, Beļģijas, Somijas, Grieķijas un Ungārijas tiesisko regulējumu. Informācija tika iegūta, izmantojot Eiropas Savienības dalībvalstu Tieslietu ministriju ierēdņu sniegtās ziņas Eiropas Savienības dalībvalstu Tieslietu ministriju likumdošanas sadarbības tīklā (*Legicoop*).

Īrijas, Itālijas, Slovēnijas un Grieķijas tiesiskais regulējums paredz civiltiesiskos principos balstītu mantas konfiskācijas modeli, proti, valsts uzsāk konfiskāciju pret īpašumu (*in rem*). Īrijas, Itālijas, Slovēnijas un Grieķijas normatīvo aktu regulējums noteiktajos gadījumos paredz, ka jautājumu par noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju var izskatīt atsevišķi, nesaistot to ar lēmumu par personas atzīšanu par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā.

Ja ir pamats atzīt, ka manta ir noziedzīgi iegūta un saistīta ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju, Igaunijas Republikā īpašs likums paredz, ka mantu var arestēt un izlemt jautājumu par konfiskāciju bez personas notiesāšanas administratīvā procesa kārtībā.

Horvātijā, Polijā, Francijā, Maltā, Čehijā, Vācijā, Zviedrijā, Lietuvā, Dānijā, Beļģijā, Spānijā, Somijā, Ungārijā kriminālprocesā var lemt jautājumu par mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu, ja ir noskaidrota persona, kura ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, bet lietas izskatīšana nav iespējama personas slimības vai izvairīšanās no izmeklēšanas dēļ, likumi arī pieļauj izlemt jautājumu par noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju, ja kriminālprocess tiek izbeigts noilguma dēļ vai personas nepieskaitāmības dēļ, vai atbrīvošanas no

soda dēļ. Bet visos gadījumos noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija ir saistīta ar personas, kura ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, noskaidrošanu.

Analizējot dažādu Eiropas Savienības dalībvalstu tiesisko regulējumu, var izdarīt secinājumu, ka izpratne par noziedzīgi iegūtu mantu ir līdzīga, turklāt visos regulējumos viennozīmīgi un skaidri tiek definēts, ka noziedzīgi iegūta manta ir konfiscējama.

2.2. Noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas modeļi

Juridiskajā literatūrā¹⁶, tāpat kā arī vairākās Eiropas Savienības valstīs (piemēram, Īrijas, Itālijas tiesiskais regulējums), tiek atzīts, ka bez mantas konfiskācijas, kas tiek piemērota ar personas notiesājošo spriedumu (tradicionāla konfiskācija) (angļu valodā *conviction-based confiscation*), tiesiskais regulējums paredz arī konfiskāciju bez notiesājoša sprieduma (angļu valodā *non-conviction-based confiscation*), tas ir, jautājums par mantas konfiskāciju tiek izlemts, to nesaistot ar jautājuma izskatīšanu par personas vainu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Ar mantas konfiskāciju, kas nav saistīta ar notiesāšanu, saprot īpašuma konfiskāciju bez nepieciešamības personu atzīt par vainīgu, iesniedzot civilprasību pret pašu īpašumu.¹⁷

Uz to, ka Eiropas Savienības dalībvalstis varēja izdarīt lielu soli uz priekšu, cīnoties ar noziedzību, un Eiropas Parlamenta un Padomes 2014. gada 3. aprīļa direktīva 2014/42/ES varēja kļūt par pagrieziena punktu tiesiska

¹⁶ Greenberg, Theodore S.; Samuel, Linda M.; Grant, Wingate; Gray, Larissa. 2009. *Stolen asset recovery : a good practices guide for non-conviction based asset forfeiture. Stolen Asset Recovery (StAR) initiative. Washington, DC: World Bank Group.* <http://documents.worldbank.org/curated/en/133221468326414495/pdf/480920PUB0Stol101OFFICIAL0USE0ONLY1.pdf> (aplūkots 25.08.2018.).

¹⁷ Rui J.P. *Non-conviction based confiscation in the European Union—an assessment of Art. 5 of the proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on the freezing and confiscation of proceeds of crime in the European Union.* Iegūts no: <https://link.springer.com/article/10.1007/s12027-012-0269-5> (aplūkots 25.08.2018.).

regulējuma konfiskācijai bez notiesājoša sprieduma noteikumu saskaņošanai, norādīja F. Alanga¹⁸ sava pētījumā. Tomēr, kā redzams, 2014. gada direktīva ir apstiprināta bez efektīvu konfiskācijas bez notiesājoša sprieduma pasākumu iekļaušanas, un tādēļ šī ir Eiropas Savienības nākamā iespēja izmantot soli uz priekšu organizētās noziedzības apkarošanā. Nepieciešamība pēc šāda veida tiesību politikas izriet no grūtībām konfiscēt noziedzīgi iegūtu mantu, ja vispirms ir nepieciešams pierādīt personas vainu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, kaut gan savāktie pierādījumi dod pamatu secinājumam, ka manta ir noziedzīgi iegūta un persona nespēj izskaidrot un pamatot mantas likumīgu izcelsmi. Attiecībā uz ieņēmumiem no nelikumīgas darbības tiesa tiek aicināta izpētīt īpašuma izcelsmi.¹⁹ Šādos gadījumos valsts vēršas pret īpašumu (*in rem*), nevis pret privātpersonām.

Šobrīd ārpus Eiropas Savienības robežām vairāku valstu tiesību akti paredz konfiskāciju bez notiesājoša sprieduma, piemēram, Amerikas Savienotās Valstis, Dienvidāfrika, Albānija, Kolumbija, Lihtenšteina, Šveice, Taizeme²⁰, Kanāda un vairākas Karību jūras reģiona valstis²¹. Jau 1986. gadā

¹⁸ Alagna F. *Non-conviction Based Confiscation: Why the EU Directive is a Missed Opportunity*. *Eur J Crim Policy Res*. DOI 10.1007/s10610-014-9252-8. Springer Science+Business Media Dordrecht, 2014. p. 448.

¹⁹ *Civil Forfeiture of Criminal Property. Legal Measures for Targeting the Proceeds of Crime*. Cheltenham/Nothampton (2009). p.13. Iegūts no: [https://books.google.lv/books?hl=lv&lr=&id=BcsuwB2BiAC&oi=fnd&pg=PR1&dq=%0AMcKenna,+F.J.,+Egan,+K.:+Ireland:+a+multi-disciplinary+approach+to+proceeds+of+crime.+In:+Young,+S.N.M.,+Civil+Forfeiture+of+Criminal+Property.+Legal+Measures+for+Targeting+the+Proceeds+of+Crime.+Cheltenham/Nothampton+\(2009\)%0A&ots=qaNzpddegz&sig=Is0yZ8WM5DEIrh0_A39QIrCohQ&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false](https://books.google.lv/books?hl=lv&lr=&id=BcsuwB2BiAC&oi=fnd&pg=PR1&dq=%0AMcKenna,+F.J.,+Egan,+K.:+Ireland:+a+multi-disciplinary+approach+to+proceeds+of+crime.+In:+Young,+S.N.M.,+Civil+Forfeiture+of+Criminal+Property.+Legal+Measures+for+Targeting+the+Proceeds+of+Crime.+Cheltenham/Nothampton+(2009)%0A&ots=qaNzpddegz&sig=Is0yZ8WM5DEIrh0_A39QIrCohQ&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false) (aplūkots 25.08.2018.).

²⁰ Greenberg, Theodore S.; Samuel, Linda M.; Grant, Wingate; Gray, Larissa. 2009. *Stolen asset recovery : a good practices guide for non-conviction based asset forfeiture. Stolen Asset Recovery (StAR) initiative*. Washington, DC: World Bank Group. <http://documents.worldbank.org/curated/en/133221468326414495/pdf/480920PUB0Stol101OFFICIAL0USE0ONLY1.pdf> (aplūkots 25.08.2018.).

²¹ Rui J.P. *Non-conviction based confiscation in the European Union—an assessment of Art. 5 of the proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on*

Eiropas Cilvēktiesību komisija²² paziņoja, ka konfiskācija bez notiesājoša sprieduma atbilst nevainīguma prezumpcijai un neaizskar tiesības uz īpašumu. Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksē²³ norādīts, ka konfiskācijas bez notiesājoša sprieduma regulējums atbilst Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas noteikumiem.

Konfiskācijai ar spriedumu ir nepieciešams kriminālprocess un spriedums par personas vainu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, kas ir daudz laikietilpīgāks un garāks process. Kriminālprocess tiek uzsākts pret personu, un iestādei vispirms ir jāpierāda, izslēdzot visas saprātīgās šaubas, personas vaina un mantas noziedzīga izcelsme, tas ir, objektīvs process.

Process mantas konfiskācijai bez notiesājoša sprieduma tiek vērsts pret mantu, un procesā ir jāpierāda mantas noziedzīga izcelsme vai saistība ar noziedzīgu nodarījumu. Spriedums tiek balstīts uz varbūtību par mantas izcelsmi, kas ir zemāks standarts. Savukārt varbūtībai par mantas noziedzīgu izcelsmi ir jābūt pamatotai un pārliecinošai. Vērtējot pierādījumu apjomu, valstu tiesību sistēmas paredz dažādus pierādīšanas standartus. Ir tādi tiesiskie regulējumi, kuros noteikts, ka secinājumi tiek balstīti uz pamatotiem pieņēmumiem, kas ir ticami, salīdzinot ar aizdomām par pretējo. Vienlaikus citās valstīs pastāv tāds tiesiskais regulējums, kurā noteikts, ka ir nepieciešami

the freezing and confiscation of proceeds of crime in the European Union. Iegūts no: <https://link.springer.com/article/10.1007/s12027-012-0269-5> (aplūkots 25.08.2018.).

²² *European Human Rights Commission, No. 12386/1986.* Iegūts no: https://books.google.lv/books?id=ef5Hi9HwobMC&pg=PA21&lpg=PA21&dq=European+Human+Rights+Commission,+No.+12386/1986.&source=bl&ots=J4JcziN5Sa&sig=7i3De2LmljRu0J5BvzzRlKmvTXk&hl=lv&sa=X&ved=2ahUKEwjVuqv5sIXeAhWk_CoKHfsEB8AQ6AEWAHoECAkQAQ#v=onepage&q=European%20Human%20Rights%20Commission%2C%20No.%2012386%2F1986.&f=false (aplūkots 25.08.2018.).

²³ *Case of Dassa Foundation and Others v. Liechtenstein, European Court of Human Rights, Application no. 696/05 (July 10, 2007).* Iegūts no: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?docId=09000016806ebe42> (aplūkots 24.08.2018.).

pierādījumi ārpus saprātīgām šaubām vai pierādījumi, kas pārliecinoši pārliecina tiesnesi. Ir arī regulējumi, kas vairāk atbilst civiltiesiskiem standartiem, kad ir pierādījumu pārsvars vai standartu varbūtības līdzsvars, kas parasti ir līdzīgs, visticamāk, ka tā ir taisnība, nevis nepatiesība, vai arī iespēja, ka šis apgalvojums ir lielāks par 50 procentiem. Priekšroka būtu dodama civiltiesiskiem standartiem, kas ir zemāki par pierādīšanas standartu, atzīstot personu par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Latvijā no 2017. gada 1. augusta attiecībā uz mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu paredzēts „iespējamības pārsvara” pierādīšanas standarts.

Starptautiskās organizācijas „Finanšu darījumu darba grupa” (*FATF*)²⁴ 4. rekomendācija „Konfiskācija un pagaidu pasākumi”²⁵ nosaka, ka valstīm ir jāapsver iespēja noteikt pasākumus, ar kuriem noziedzīgi iegūtus līdzekļus var konfiscēt, nepieņemot notiesājošu spriedumu krimināllietā (konfiskācija bez notiesājoša sprieduma).

²⁴ Finanšu darījumu darba grupa (*FATF*) ir neatkarīga starptautiskās organizācijas, kas izstrādā un sekmē politiskās nostādnes pasaules finanšu sistēmas aizsardzībai pret noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju, terorisma finansēšanu un masu iznīcināšanas ieroču izplatīšanas finansēšanu. *FATF* rekomendācijas uzskata par pasaules standartu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas (*AML*) un terorisma finansēšanas novēršanas (*CFT*) jomā.

²⁵ Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanai, kā arī terorisma un masveida iznīcināšanas ieroču izplatīšanas finansēšanas novēršanai. Finanšu darījumu darba grupas (*FATF*) rekomendācijas. Starptautiskie standarti. Iegūts no: https://www.vid.gov.lv/sites/default/files/fatf_rekomendācijas_lv.pdf (aplūkots 26.08.2018.).

3. PROCESA PAR NOZIEDZĪGI IEGŪTU MANTU RAKSTUROJUMS

3.1. Personas tiesības rīkoties ar mantu ierobežošanas termiņi

Valsts vēršanās pret personu, iesaistot to pirmstiesas kriminālprocesā vai liedzot tiesības brīvi rīkoties ar mantu, nevar būt neierobežota. Tiesības uz īpašumu pieder pie cilvēka pamattiesībām, tāpēc to ierobežošanai ir jābalstās tikai uz likumu un ierobežojumi var būt tikai sabiedrības interesēs.

Kriminālprocesuālie termiņi ir garants procesā iesaistīto personu likumisko interešu un tiesību nodrošināšanai.²⁶ Atbilstoši noziedzīgu nodarījumu klasifikācijai tiesību ierobežošanas termiņi ir atšķirīgi.

Līdz 2018. gada 25. oktobrim, kad stājās spēkā pēc darba autora iniciatīvas izdarītie grozījumi, Kriminālprocesa likuma 389. panta pirmā daļa paredzēja, ka no brīža, kad pirmstiesas kriminālprocesā tiek iesaistīta persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību, vai persona, kuras tiesības rīkoties ar mantu ir ierobežotas ar procesuālajām darbībām, pirmstiesas kriminālprocess pret šo personu jāpabeidz vai jāatceļ visi drošības līdzekļi un tiesību ierobežojumi attiecībā uz mantu šādā termiņā: 1) par kriminālpārkāpumu – sešu mēnešu laikā; 2) par mazāk smagu noziegumu – deviņu mēnešu laikā; 3) par smagu noziegumu – 12 mēnešu laikā; 4) par sevišķi smagu noziegumu – 22 mēnešu laikā. Šobrīd Kriminālprocesa likums neparedz krimināllietas izskatīšanas tiesā ilguma ierobežojumus. Tāpēc pēc krimināllietas nodošanas tiesai, ja kriminālprocesā ir izņemta vai arestēta manta, laiks, uz kuru personai tiek ierobežotas tiesības rīkoties ar mantu, nav ierobežots, bet saistīts ar krimināllietas izskatīšanu pēc būtības un galīgā nolēmuma spēkā stāšanās brīdi.

²⁶ Kriminālprocesuālie termiņi pirmstiesas izmeklēšanā. Autoru kolektīvs. Rīga: tipogrāfija „Petrovskis un Ko”, 2006, 30. lpp.

Pirmstiesas kriminālprocesā bieži ir gadījumi, kad pierādījumu kopums dod pamatu kriminālprocesā iesaistīt personu, līdz ar to sākas personas tiesību ierobežošanas termiņš, bet manta, kas ir iegūta vai saistīta ar noziedzīgu nodarījumu, tiek atklāta daudz vēlāk. Praksē ir dažādi gadījumi, kad tiek atzīts, ka termiņš ir viens, un gadījumi, kad termiņa ierobežojumu attiecībā uz mantu skaita atsevišķi no brīža, kad tiesības rīkoties ar mantu ir ierobežotas ar procesuālajām darbībām. Praksē ir sastopams arī viedoklis, ka katrai atsevišķai mantai ir savs ierobežošanas termiņš no brīža, kad tiesības rīkoties ar konkrēto mantu ir ierobežotas ar procesuālo darbību. Jāatzīst, ka katram viedoklim ir pamatojums.

Iesaistot kriminālprocesā personu, kurai ir tiesības uz aizstāvību, vai ierobežojot personas tiesības rīkoties ar mantu, Kriminālprocesa likuma 389. panta pirmās daļas ievada regulējums nosaka divus rīcības variantus. Pirmais – beidzoties personu tiesību ierobežošanas termiņam, kriminālprocess ir jāpabeidz, un otrais – ir jāatceļ drošības līdzekļi un tiesību ierobežojumi attiecībā uz mantu. Vienkāršākais gadījums ir personas tiesību ierobežošanas termiņus skaitīt kā vienu kopīgu termiņu, tas ir, piemēram, ja, ir arestēta manta, veicot kriminālpārskāpuma izmeklēšanu, ir pagājuši seši mēneši un nav pamata pabeigt pirmstiesas kriminālprocesu, tad šajā kriminālprocesā pret personu vairs nevar piemērot drošības līdzekli. Vai otrādi, ja piemērots drošības līdzeklis – dzīvesvietas maiņas paziņošana vai cits, tad nevar uzlikt arestu mantai. Šāds skaidrojums var būtiski apgrūtināt vai pat apdraudēt kriminālprocesa mērķi, jo persona var ignorēt procesa virzītāja aicinājumus un izvairīties no izmeklēšanas vai nebūs iespējams nodrošināt cietušā tiesību savlaicīgu vai vispār īstenošanu, jo vainīgais būs atsavinājis visu mantu. Tomēr šādu pieeju var arī apšaubīt, ņemot vērā, ka personas tiesību ierobežošanai pamati un mērķi ir atšķirīgi. Drošības līdzekļa piemērošanas pamats ir personas pret darbība kriminālprocesa mērķa sasniegšanai, savu procesuālo pienākumu

nepildīšana vai nepienācīga pildīšana. Bet, piemēram, aresta uzlikšana mantai ir pamats, lai nodrošinātu cietušajam nodarītā kaitējuma kompensācijas piedziņu.

Visvairāk personas tiesību ierobežojošs gadījums ir tad, ja drošības līdzekļa termiņu un katras mantas ierobežojošu termiņu skaita atsevišķi. Šādi ierobežojumi būtu iespējami visu kriminālprocesa izmeklēšanas laiku, līdz iestājies kriminālatbildības noilguma termiņš, kas var būt ilgstošs – pat piecpadsmit un vairāk gadu. Ņemot vērā iepriekš izklāstīto, darba autors uzskata, ka personas tiesību ierobežošanas termiņu drošības līdzeklim un mantas kopumam būtu jārēķina atsevišķi, kas nodrošinātu samērīgu personas tiesību ierobežošanu, ņemot vērā sabiedrības intereses, panākt vainīgā sodīšanu un cietušā iespēju saņemt kompensāciju.

Pētot tiesu praksi situācijās, kad personas tiesības rīkoties ar mantu Kriminālprocesa likuma 389. pantā noteiktie maksimālie ierobežošanas termiņi tika pārkāpti, konstatēts, ka tiesas visos gadījumos atzina, ka personai, neņemot vērā to, ka nav tiešā regulējuma, saskaņā ar Satversmes 92. panta trešajā teikumā noteikto par personas tiesībām uz atbilstīgu atlīdzinājumu par mantisko zaudējumu, ir tiesības vērsties vispārējās jurisdikcijas tiesā, ja procesa virzītāja darbībās konstatē samērīguma principa pārkāpumu un tiesību nepamatotu aizskārumu. Par to, ka problemātiska ir tiesību uz atlīdzību realizācija par publisko institūciju prettiesiski nodarītu zaudējumu (valsts atbildības tiesības), jau sen norādīja *Dr. iur.* E. Levits²⁷, bet arī šobrīd šo jautājumu attiecībā uz juridiskajai personai nodarītiem zaudējumiem likumdevējs nav noregulējis.

Saeima 2017. gada 30. novembrī pieņēma jaunu likumu „Kriminālprocesā un administratīvo pārkāpumu lietvedībā nodarītā kaitējuma

²⁷ Levits E. Eiropas Kopienas tiesību principi un to ieviešana Latvijas tiesību sistēmā. Rīga: BO VSIA „Latvijas Vēstnesis”, 2000, 29. lpp.

atlīdzināšanas likums”²⁸, kas stājies spēkā 2018. gada 1. martā, tomēr arī jaunais likums nav attiecināms uz juridisko personu tiesībām.

3.2. Procesa par noziedzīgi iegūtu mantu uzsākšanas iemesli

Ņemot vērā kriminālprocesa sarežģītību un iesaistīto personu skaitu, nepieciešamo izmeklēšanas darbību apjomu un ilgumu, var būt gadījumi, kad objektīvi nav iespējams kriminālprocesi pabeigt likumā noteiktajos termiņos, tāpēc, lai nepieļautu noziedzīgi iegūtu līdzekļu vai mantas atgriešanos nelikumīgā aprītē, ir attaisnojama situācija, kad likums pieļauj izlemt jautājumu par turpmāku rīcību ar kriminālprocesā izņemto vai arestēto mantu vēl pirmstiesas kriminālprocesa laikā.

Pamatprincips, kad mantu var atzīt par noziedzīgi iegūtu, ir galīgais nolēmums kriminālprocesā, lemjot jautājumu par personas vainīgumu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Iepriekš minētā principa realizācija ir atzīstama par taisnīgu krimināltiesisko attiecību noregulējumu, bet objektīvajā realitātē ne visos gadījumos, kad ir pamats atzīt, ka konstatētajai mantai ir noziedzīga izcelsme vai mantai ir saistība ar noziedzīgu nodarījumu, ir iespēja atklāt personu, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, vai kriminālprocesi pabeigt likumā noteiktajos termiņos, kuri nosaka personas, kurai ir tiesības rīkoties ar mantu, tiesību ierobežojumus attiecībā uz mantu.

Kriminālprocesa likuma 356. panta otrā daļa paredz divas iespējas pirmstiesas kriminālprocesa laikā lemt jautājumu par mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu. Pirmajā gadījumā jautājumu par mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu izlemj rajona (pilsētas) tiesa Kriminālprocesa likuma

²⁸ Kriminālprocesā un administratīvo pārkāpumu lietvedībā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas likums. Iegūts no: <https://likumi.lv/doc.php?id=295926> (aplūkots 22.08.2018.).

59. nodaļā noteiktajā kārtībā. Otrajā gadījumā jautājumu par mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu izlemj procesa virzītājs. Katrā gadījumā likums paredz nepieciešamu nosacījumu esamību, lai būtu pamats pirmstiesas izmeklēšanas laikā izlemt jautājumu par noziedzīgi iegūtu mantu.

Kriminālprocesa likuma 626. pants nosaka, ka no krimināllietas var izdalīt materiālus par noziedzīgi iegūtu mantu un uzsākt procesu, ja pastāv šādi nosacījumi: 1) pierādījumu kopums dod pamatu uzskatīt, ka mantai, kura izņemta vai kurai uzlikts arests, ir noziedzīga izcelsme vai saistība ar noziedzīgu nodarījumu; 2) objektīvu iemeslu dēļ krimināllietas nodošana tiesai tuvākajā laikā (saprātīgā laika periodā) nav iespējama vai tas var radīt būtiskus neattaisnotus izdevumus. Procesā virzītājam procesā par noziedzīgi iegūtu mantu ir arī jāiesniedz pierādījumi par noziedzīga nodarījuma esamību, kā arī tiesai ir jālemj, vai ir noticis noziedzīgs nodarījums.

Kriminālprocesa likuma 356. panta otrās daļas 2. punkts pieļauj iespēju procesa virzītājam (izmeklētājam vai prokuroram) lemt jautājumu par mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu, kad mantas, kura iepriekš bija zudusi, īpašnieks vai likumīgais valdītājs pēc mantas atrašanas pierādījis savas tiesības uz mantu, novēršot saprātīgas šaubas, un ieraksts par mantu, uz kuru tiesības reģistrētas publiskajā reģistrā, nav grozīts pēc noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas. Līdz ar to nav šaubu par mantas izcelsmi un piederību.

2017. gada 22. jūnijā Saeima pieņēma grozījumus Kriminālprocesa likumā, kas stājās spēkā 2017. gada 1. augustā, papildinot Kriminālprocesa likuma 356. pantu ar trešo, ceturto un piekto daļu, nosakot vēl vienu gadījumu, kad mantu var atzīt par noziedzīgi iegūtu. Kriminālprocesa likuma 356. panta trešajā daļā tika noteikts, ka pēc kriminālprocesa izbeigšanas uz personu nereabilitējoša pamata mantu par noziedzīgi iegūtu var atzīt Kriminālprocesa

likuma 59. nodaļā noteiktajā kārtībā. Ņemot vērā, ka ierakstu zemesgrāmātā²⁹ var grozīt tikai uz tiesas nolēmuma pamata, un lai nodrošinātu citu publisko reģistru datu ticamību, likumdevējs Kriminālprocesa likuma ceturtajā daļā noteica, ka pirmstiesas kriminālprocesa laikā vai pēc kriminālprocesa izbeigšanas uz personu nereabilitējošā pamata tikai Kriminālprocesa likuma 59. nodaļā noteiktajā kārtībā mantu, uz kuru tiesības reģistrētas publiskajā reģistrā un ieraksts šajā reģistrā ir grozīts pēc noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas, var atzīt par noziedzīgi iegūtu.

Izdarot Kriminālprocesa likumā grozījumus, tika arī mainīts pierādīšanas standarts attiecībā uz mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu. Kriminālprocesa likuma 124. panta sestā daļa noteica, ka pierādīšanas priekšmetā ietilpstošie apstākļi attiecībā uz mantas noziedzīgo izcelsmi uzskatāmi par pierādītiem, ja pierādīšanas gaitā ir pamats atzīt, ka mantai, visticamāk, ir noziedzīga, nevis likumīga izcelsme. Ar Kriminālprocesa likuma 356. panta papildināšanu ar piekto daļu likumdevējs arī noteica brīdi, ka tad, ja procesa virzītājs ir izteicis pieņēmumu, ka manta ir noziedzīgi iegūta vai saistīta ar noziedzīgu nodarījumu, personai tiesības pierādīt mantas likumīgo izcelsmi rodas no brīža, kad tās tiesības rīkoties ar mantu tiek ierobežotas ar procesuālajām darbībām. Kriminālprocesa likums papildināts arī ar pienākumu personai, kura apgalvo, ka manta nav uzskatāma par noziedzīgi iegūtu, pierādīt attiecīgās mantas izcelsmes likumību, pienākums atbilst arī starptautiskajos dokumentos noteiktajām.

Būtisks apstāklis, kas var radīt nepareizu praksi, ir tas, ka procesa virzītājam, ja viņš lūdz atzīt mantu par noziedzīgi iegūtu, ir jāpierāda mantas

²⁹ Saskaņā ar Zemesgrāmatu likuma 44. pantu ierakstu veidā uz nekustamu īpašumu nostiprina tiesības, kam pamatā ir tiesisks darījums, tiesas spriedums vai lēmums, vai administratīvu iestāžu akts, vai kas pastāv uz paša likuma pamata (Zemesgrāmatu likums. Ziņotājs, 16/17, 29.04.1993.).

noziedzīgā izcelsme, ņemot vērā Kriminālprocesa likuma 124. panta sestajā daļā noteikto standartu. Kriminālprocesuālais regulējums neparedz prezumpciju par mantas izcelsmes nelikumību. Visos gadījumos, kad ir pamats procesa virzītājam uzsākt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu, novēršot visas saprātīgas šaubas³⁰, jābūt pierādītam noziedzīga nodarījuma notikumam.

3.3. Lēmuma uzsākt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu saturs

Kriminālprocesa likuma 627. panta otrā daļa paredz, ka lēmumā procesa virzītājs norāda: 1) ziņas par faktiem, kas pamato mantas saistību ar noziedzīgu nodarījumu vai mantas noziedzīgo izcelsmi, kā arī to, kādi materiāli no izmeklēšanā esošās krimināllietas par noziedzīgu nodarījumu tiek izdalīti lietā par noziedzīgi iegūtu mantu; 2) kuras personas ir saistītas ar konkrēto mantu; 3) kādu rīcību ar noziedzīgi iegūtu mantu procesa virzītājs ierosina; 4) cietušo, ja tāds ir.

Procesā par noziedzīgi iegūtu mantu lēmums par procesa uzsākšanu ir vienīgais dokuments, kas norāda uz apstākļiem un pamatu, kāpēc tiek apgalvots, ka manta ir noziedzīgi iegūta. Tāpēc no lēmuma satura ir atkarīgs, vai personas, kurai ir saistība ar mantu, tiesības netiks pārkāptas un vai personai būs reāla, nevis šķietama iespēja īstenot savas intereses. Procesā par noziedzīgi iegūtu mantu lietas dalībniekiem tiesībām ir jābūt taisnīgi līdzsvarotām³¹, nodrošinot iespēju personai, kurai ir saistība ar mantu, zināt apstākļus, kāpēc tiek apgalvots, ka manta ir noziedzīgi iegūta.

³⁰ Stukāns J. Pierādījumi un to pārbaude iztiesāšanā – krimināltiesiskās politikas attīstība. Tiesiskā politika sabiedrības attīstībai. Starptautiskās zinātniskās konferences (Rīgā 2014. gada 23. aprīlī) tēzes. Rīga: RSU, 2014, 44. lpp.

³¹ Ovey C., White R. *Jacobs and White, The European Convention on Human Rights. Fourth Edition. Oxford: Oxford University Press, 2006, p. 176.*

Procesa virzītājam lēmumā uzsākt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu ir skaidri un detalizēti jānorada ziņas par faktiem, kas ir pamats secinājumam par mantas noziedzīgu izcelsmi, lai persona, kurai ir saistība ar mantu, varētu sniegt par tiem paskaidrojumu un atspēkot procesa virzītāja apgalvojumus. No šo ziņu ticamības ir atkarīgs lēmums par mantas izcelsmi.

Jāņem vērā, ka, vērtējot tiesības uz taisnīgu tiesu, ir atzīts, ka ar taisnīgu tiesu arī saprot prasību nodrošināt tiesā iesniegto pierādījumu tiešo pārbaudi.³² Procesā par noziedzīgi iegūtu mantu ir jānodrošina procesuālā līdztiesība, dodot vienlīdzīgas iespējas iepazīties ar lietas materiāliem³³, nodrošinot iespēju izteikties par tiem. Nodrošinot personai, kurai ir saistība ar mantu, materiālu pieejamību, tiek nodrošināts, ka procesā par noziedzīgi iegūtu mantu puses savus argumentus un secinājumus balsta uz viena un tā paša pierādījumu loka³⁴, novēršot argumentus par nevienlīdzīgām iespējam īstenot savas tiesības izteikties par otras puses pierādījumiem.

Krimināllietas materiālu nepieejamība personai, par kuras tiesību ierobežošanu tiek lemts, ir atzīta par Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 5. panta 4. punkta pārkāpumu (Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2015. gada 3. novembra spriedums lietā Miķelsons pret Latviju³⁵ (Iesniegums Nr. 46413/10)).

³² Reid K. *A practitioner's guide to the European Convention of Human Rights*, 3rd Ed. London: Sweet&Maxwell, 2008, p. 67.

³³ *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights: Fourth Edition*. Edited by Van Dijk F., Van Hoof F., Van Rijn A., Zwaak L. Oxford: Intersentia, 2006, p. 580.

³⁴ Summers S.J., Jackson J.D. *The Internationalisation of Criminal Evidence. Beyond the Common Law and Civil Law Traditions*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 301.

³⁵ Case of Miķelsons v. Latvia, European Court of Human Rights (Application no. 46413/10) 3 November 2015. Iegūts no: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-158350> (aplūkots 22.08.2018.).

No Eiropas Cilvēktiesību tiesas atziņām izriet, ka gadījumos, kad tiesa izlemj jautājumu par būtiskiem cilvēktiesību ierobežojumiem, tiesas procesā lietas dalībniekiem ir jānodrošina sacīkstes princips un vienmēr jānodrošina pušu procesuālo tiesību vienlīdzība. Jānodrošina piekļuve tiem izmeklēšanas lietas dokumentiem, kas ir būtiski, lai izvērtētu likumību. Jābūt efektīvai iespējai piekļūt pierādījumiem, ar kuriem tiek pamatots tiesas lēmums.

3.4. Tiesas procesa par noziedzīgi iegūtu mantu kriminālprocesuālais regulējums

2011. gada 8. jūlijā Saeima pieņēma Kriminālprocesa likuma 629. panta grozījumus, kas stājās spēkā 2011. gada 11. augustā, un noteica, ka tiesas sēdē uzklausa procesa virzītāju, prokuroru, pārējās uzaicinātās un ieradušās personas, viņu pārstāvjus vai aizstāvjus; tiesas sēdē tiesas procesā iesaistītajām personām ir vienādas tiesības pieteikt noraidījumus vai lūgumus, iesniegt pierādījumus, iesniegt tiesai rakstveida paskaidrojumus, kā arī piedalīties citu jautājumu izskatīšanā, kas radušies tiesas procesa gaitā; procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietā esošie materiāli ir izmeklēšanas noslēpums, un ar tiem drīkst iepazīties procesa virzītājs, prokurors un tiesa, kas izskata šo lietu. Kriminālprocesa likuma 628. pantā minētās personas ar lietā esošajiem materiāliem var iepazīties ar procesa virzītāja atļauju un viņa noteiktajā apjomā.³⁶

Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzina, ka noteiktajos apstākļos var ierobežot personas tiesības, ja pastāv būtiska kompensējošā sabiedrības interese, tāda kā

³⁶ Grozījumi Kriminālprocesa likumā. Latvijas Vēstnesis, Nr. 117, 28.07.2011.

nacionālā drošība, nepieciešamība paturēt noslēpumā noteiktas policijas izmeklēšanas metodes vai aizsargāt citas personas pamattiesības.³⁷

Tomēr tiesību normā noteikts, ka procesa virzītājs nosaka apjomu, kādā viņš atļauj iepazīties ar materiāliem, līdz ar to izdarāms secinājums, ka materiālu apjoms, ar ko iepazīstas tiesa, var atšķirties no apjoma, ar ko iepazīstina personu. Būtiski ir ņemt vērā arī apstākli, kas ir subjektīvs un līdz ar to ietekmē personai, kurai ir saistība ar mantu, uzrādāmo materiālu apjomu, ka „pierādīšanas robežu noteikšana ir individuāla katrā konkrētā krimināllietā un ir lielā mērā atkarīga no pierādīšanas subjekta subjektīvās uztveres”³⁸.

Spēkā esošā likuma redakcija ierobežo lietas dalībnieku iespējas iepazīties ar rakstveida pierādījumiem un dokumentiem, un līdz ar to var veidoties priekšstats, ka, neatklājot pierādījumus, uz kuru pamata tiks lemts jautājums par mantas izcelsmi, iepriekšminēto personu tiesību realizācija ir apgrūtināta vai neiespējama.

Tomēr jāņem vērā apstāklis, ka procesa par noziedzīgi iegūtu mantu dalībniekiem ir tiesības pieteikt lūgumus, iesniegt pierādījumus, sniegt paskaidrojumus, tas ir, piedalīties lietas izskatīšanā un iesniegt pierādījumus par mantas izcelsmi un legalitāti. Tādējādi visiem lietas dalībniekiem tiek nodrošināta tiesību līdzvērtīga īstenošana, tas ir, nodrošināta adekvāta iespēja izmantot procesuālos līdzekļus, īstenojot līdztiesības principu, kas ir centrālais tiesību uz taisnīgu tiesu elements.³⁹ Lietas dalībniekiem nav jāatspēko otras

³⁷ Schabas W. A. *The European Convention on Human Rights. A Commentary.* Oxford University Press, 2015, p. 288.

³⁸ Strada-Rozenberga K. Pierādīšanas teorija kriminālprocesā. Vispārīgā daļa. Rīga: SIA „Biznesa augstskola Turība”, 2002, 159. lpp.

³⁹ Matscher F. *The right to a fair trial in the case law of the organs of the European Convention on Human Rights. The right to a fair trial.* Strasbourg: Council of Europe publishing, p. 12.

pusēs argumenti, bet jāiesniedz tiesai pierādījumi, lai tiesa var objektīvi izvērtēt mantas izcelsmi.

Tiesu prakses izvērtēšanas rezultāti dod pamatu atzīt, ka ne visos gadījumos esošo tiesu praksi var uzskatīt par atbilstošu kriminālprocesuālajām regulējumam daļā par nepieciešamību lēmumā norādīt ziņas par faktiem, kas pamato mantas saistību ar noziedzīgu nodarījumu vai mantas noziedzīgu izcelsmi. Tiesas pienākums ir tieši izvērtēt pierādījumus un konkrēti norādīt uz tiem, lai personai, kurai ir saistība ar mantu, būtu iespēja pret tiesas secinājumiem aizstāvēties un oponent, realizējot arī tiesības pārsūdzēt pirmās instances tiesas lēmumu. Tiesai, sniedzot pierādījumu analīzi un vērtējumu, ir jānodrošina ziņu par faktiem atspoguļošana tā lai neapdraudētu turpmāku kriminālprocesu un krimināllietā iesaistīto personu intereses, bet personai, kurai ir saistība ar mantu, būtu iespēja īstenot savas intereses.

Latvijā tiesību aizsardzības iestādes nepietiekami efektīvi izmanto 2011. gada 1. decembrī pieņemto Fizisko personu mantiskā stāvokļa un nedeklarēto ienākumu deklarēšanas likuma⁴⁰, kas stājies spēkā 2011. gada 15. decembrī, regulējumu. Fizisko personu mantiskā stāvokļa un nedeklarēto ienākumu deklarēšanas likuma mērķis ir sekmēt fizisko personu mantiskā stāvokļa, ienākumu un izdevumu atbilstības un attiecīgi nodokļu samaksas un ienākumu legalitātes kontroles iespējas. Likums nodrošināja atskaites punktu, no kura ir iespējams izsekot, pārbaudīt un apzināt personas rīcībā esošos līdzekļus.

⁴⁰ Fizisko personu mantiskā stāvokļa un nedeklarēto ienākumu deklarēšanas likums. Iegūts no: <https://likumi.lv/doc.php?id=241275> (aplūkots 22.08.2018.).

4. PROCESĀ IESAISTĪTO PERSONU TIESĪBU REALIZĀCIJAS IESPĒJAS

4.1. Procesā iesaistīto personu tiesības un pienākumi

Par procesa par noziedzīgi iegūtu mantu uzsākšanu procesa virzītājs informē aizdomās turēto vai apsūdzēto, personu, pie kuras manta tika izņemta vai tai tika uzlikts arests, ja šādas personas attiecīgajā kriminālprocesā ir, kā arī personu, kurai ir tiesības uz konkrēto mantu. Iepriekš minētajām personām procesā ir tiesības personiski vai ar aizstāvja vai pārstāvja starpniecību piedalīties procesā par noziedzīgi iegūtu mantu; mutvārdos vai rakstveidā tiesā izteikt savu attieksmi pret lēmumu uzsākt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu; iesniegt tiesai pieteikumus. Kriminālprocesa likuma 631. panta pirmā daļa nosaka, ka tiesas lēmumu 10 dienu laikā var pārsūdzēt apgabaltiesā, sūdzību vai protestu iesniedzot rajona (pilsētas) tiesā.

Latvijai saistošie starptautiskie tiesību akti nosaka pienākumu nodrošināt personai, kuras intereses skar process par noziedzīgi iegūtu mantu, iespēju efektīvi aizstāvēt savas intereses. Tādēļ ir jāparedz konkrēti aizsardzības pasākumi un tiesiskās aizsardzības līdzekļi, lai nodrošinātu personu pamattiesību saglabāšanu. Tas ietver to trešo personu tiesības tikt uzklaustām, kuras apgalvo, ka ir attiecīgā īpašuma īpašnieki, vai kas apgalvo, ka tām ir cita veida īpašuma tiesības („reālas tiesības”, „*ius in re*”), piemēram, lietojuma tiesības.⁴¹

⁴¹ Eiropas Parlamenta un Padomes 2014. gada 3. aprīļa Direktīva 2014/42/ES par nozieguma rīku un noziedzīgi iegūtu līdzekļu iesaldēšanu un konfiskāciju Eiropas Savienībā. Iegūts no: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?!=LV&t=PDF&f=PE+121+2013+REV+2> (aplūkots 19.03.2018.).

Nav regulējuma gadījumā, kad procesa virzītājs nav personai paziņojis par savu lēmumu saistībā ar konkrēto mantu, bet persona uzskata, ka tai ir tiesības uz konkrēto mantu, un vēlas iesaistīties procesā brīdī, kad materiāli jau ir tiesā.

Darba autors tomēr uzskata, ka par tiesību apjoma efektivitāti var diskutēt, jo, kā redzams no tiesību normu satura, personām ir dota iespēja aktīvi aizstāvēt savas intereses, un tam likumdevējs ir paredzējis gan nosacījumus, gan procedūras kārtību, līdz ar to tiesību realizācijas apjoms un intensitāte ir atkarīga no pašas personas. Šeit tomēr ir jāņem vērā, ka process par noziedzīgi iegūtu mantu ir viens no sevišķā procesa veidiem.

4.2. Trešo personu tiesību realizācija

Kriminālprocesuālajā regulējumā ir noteikts: „ Ja noziedzīgi iegūta manta atrasta pie trešās personas, tā atdodama pēc piederības īpašniekam vai likumīgajam valdītājam.”⁴²

Romiešu tiesībās viens no tiesību postulātiem ir, ka īpašums ir atprasāms no katra, arī labticīga valdītāja, jo neviens nevar citam nodot vairāk tiesību, kā viņam pašam pieder, tāpēc visi turpmākie darījumi ir atceļami un nav nozīmes tam, ka pēdējais ieguvējs ir labticīgs.⁴³ Iepriekš minētais postulāts ir ieguvis arī tiesību normas formu. Kriminālprocesa likuma 360. panta otrā daļa nosaka, ka, ja noziedzīgi iegūtu mantu atdod īpašniekam vai likumīgajam valdītājam, trešajai personai, kas bija šīs mantas labticīga ieguvēja vai labticīga ķīlas

⁴² Kriminālprocesa likuma 360. panta pirmā daļa. 13. izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 177. lpp.

⁴³ Švemberga A. Zemesgrāmatu publiskās ticamības dažādas izpratnes. Aktuālie tiesību problēmu jautājumi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 16. lpp.

ņēmēja, ir tiesības civilprocesa kārtībā iesniegt prasību par zaudējuma atlīdzināšanu, tai skaitā pret apsūdzēto vai notiesāto personu.⁴⁴

Tiesu praksē, izskatot civillietas, ir vairāki gadījumi, kad tiesa lēma pretēji kriminālprocesuālajām regulējumam, atzīstot, ka no labticīga ieguvēja īpašumu atprasīt nevar, ja nekustamā īpašuma atsavinātājs bija reģistrēts zemesgrāmatā kā īpašnieks.⁴⁵ Šāda tiesu prakse atzīstamā par kļūdainu, ņemot vērā jau iepriekš aplūkoto romiešu tiesību postulātu, kā arī apstākli, ka šādas darbības atzīšana par gadījumu, kad persona noziedzīga nodarījuma rezultātā zaudē īpašuma tiesības par neatbilstošu Civillikuma 1032.–1035. panta⁴⁶ regulējumam, kas nosaka īpašuma izbeigšanas gadījumus, neparedzot situāciju, ka īpašumu var zaudēt prettiesiskas darbības rezultātā.

⁴⁴ Kriminālprocesa likums. Iegūts no: <https://likumi.lv/doc.php?id=107820> (aplūkots 20.08.2018.).

⁴⁵ Augstākās tiesas 2012. gada 18. aprīļa spriedums lietā Nr. SKC–136/2012, iegūts no: <http://www.at.gov.lv/downloadlawfile/3100> (aplūkots 20.08.2018.); Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2013. gada 18. decembra spriedums lietā Nr. C04414311 (aplūkots 20.08.2018.).

⁴⁶ Civillikums. Īpašuma izbeigšanās

1032. Ar īpašnieka gribu viņa īpašuma tiesība uz kādu lietu izbeidzas, kad viņš lietu atmet, nenododams citam, kā arī kad viņš īpašuma tiesību uz to atdod citam.

1033. Bez īpašnieka gribas īpašuma tiesība izbeidzas:

1) kad lieta iet bojā;

2) kad īpašums pāriet uz citu personu ar savienojumu vai ar ieilgumu;

3) ar tiesas spriedumu, ar kuru lieta piespriesta citam, vai ar kuru kā sods noteikta tās konfiskācija valstij par labu;

4) kad īpašums iegūts tikai uz noteiktu laiku vai ar atceļošu nosacījumu –laikam notekot vai nosacījumam iestājoties;

5) uz piegūtiem savvaļas dzīvniekiem – kad tie aizbēg no īpašnieka uzraudzības vai atmet paradumu atgriezties mājās;

6) atsavinot likumā paredzētā kārtībā īpašumu valsts vai sabiedriskām vajadzībām.

1034. Ar īpašnieka nāvi īpašuma tiesība pāriet uz viņa mantiniekiem.

1035. Ja kāds zaudējis tās personīgās īpašības, kas nepieciešamas zināma nekustama īpašuma iegūšanai, tad šā apstākļa dēļ viņš, kā arī viņa likumiskie mantinieki nezaudē viņiem jau piederošo nekustamo īpašumu.

Iegūts no: <https://likumi.lv/doc.php?id=225418> (aplūkots 22.08.2018.).

Nozīmīgs un būtisks ir Satversmes tiesas 2017. gada 8. marta spriedums lietā Nr. 2016-07-01. Satversmes tiesa ir konstatējusi, ka līdzīgu gadījumu izskatījusi arī Lietuvas Konstitucionālā tiesa. Tā norādījusi, ka var izveidoties tāda situācija, ka persona, kas likumīgi vēlas iegādāties īpašumu, iegādājas īpašumu, kuru tā īpašnieks ir zaudējis citu personu izdarīta noziedzīga nodarījuma rezultātā, bet persona, respektīvi, pircējs, to nezina un nebūtu varējusi zināt. Šai sakarā jāatzīmē: pat ja persona iegūst īpašumu, nezinot un bez jebkādas iespējas zināt, ka šo īpašumu tā īpašnieks zaudējis nozieguma rezultātā, nevar uzskatīt, ka tai, respektīvi, pircējam, šāda iegūšana radītu īpašuma tiesības. Kā vairākkārt atzinusi Lietuvas Konstitucionālā tiesa, no pretlikumīgas darbības nevar rasties tiesības (sk. Lietuvas Konstitucionālās tiesas 2008. gada 30. oktobra sprieduma lietā Nr. 16/06-69/06-10/07 3.3. un 4.3. punktu, pieejams: <http://www.lrkt.lt/>).

Efektīvs un preventīvs būtu pasākums noteikt, ka noziedzīgs nodarījums nevar grozīt īpašuma tiesības, no prettiesiskas darbības nevar rasties tiesības. Līdz ar iepriekšminēto viennozīmīga tiesu prakse, novēršot iespēju iedzīvoties no noziedzīgi iegūtas mantas, padarīs noziegumu par finansiāli neizdevīgu.

5. STARPTAUTISKĀS SADARBĪBAS ASPEKTI, VĒRŠOTIES PRET NOZIEDZĪGI IEGŪTU MANTU

5.1. Starptautiskās sadarbības aspekti noziedzīgi iegūtas mantas aprites apkaršanā

„Tiesību globalizācija ir tiesību vienveidošana pasaules mērogā, savstarpēji tuvinoties nacionālām tiesību sistēmām un veselām tiesību saimēm. Tā ir ekonomikas globalizācijas sekas un reizē tās nepieciešams priekšnoteikums.”⁴⁷ Tāpēc pasaules sabiedrībām ir jāatrod līdzekļi un metodes, lai efektīvi apkarotu noziedzīgi iegūtas mantas apriti, tas ir, ar aktīvu, mērķtiecīgu rīcību vēršoties pret nevēlamu sabiedrībā.

Starptautiskie dokumenti: Apvienoto Nāciju Organizācijas konvencijas pret narkotisko un psihotropo vielu nelegālu apriti, kas Latvijā ir spēkā no 1994. gada 25. maija, (Vīnes Konvencija);⁴⁸ Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas pret transnacionālo organizēto noziedzību, kas Latvijā ir spēkā no 2003. gada 29. septembra;⁴⁹ Apvienoto Nāciju Organizācijas Pretkorupcijas konvencijas, kas Latvijā ir spēkā no 2006. gada 3. februāra;⁵⁰ Eiropas Padomes konvencijas par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanu, meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju, kas Latvijā spēkā no 1998. gada 23. oktobra,

⁴⁷ Plotnieks A. Tiesību teorija & juridiskā metode. Rīga: SIA „N.I.M.S.”, 2013, 55. lpp.

⁴⁸ Apvienoto Nāciju Organizācijas konvencija pret narkotisko un psihotropo vielu nelegālu apriti (Vīnes Konvencija). Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1203> (aplūkots 20.08.2018.).

⁴⁹ Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija pret transnacionālo organizēto noziedzību. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1474> (aplūkots 20.08.2018.).

⁵⁰ Apvienoto Nāciju Organizācijas Pretkorupcijas konvencija. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1531> (aplūkots 20.08.2018.).

(Strasbūras Konvencija);⁵¹ Eiropas Padomes konvencijas par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanu, kā arī šo līdzekļu meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju, kas Latvijā spēkā no 2009. gada 31. decembra, (Varšavas Konvencija)⁵² regulē starptautisko sadarbību, vēršoties pret noziedzīgi iegūtu mantu. Salīdzinot iepriekšminēto dokumentu saturu secināms, ka laika gaitā ir mēģināts padarīt regulējumu plašāku un visaptverošāku.

Svarīgs apstāklis, ka Apvienoto Nāciju Organizācijas Pretkorupcijas konvencijas 31. panta formulējums ir atšķirīgs no iepriekš starptautiskās attiecībās izmantoto, jo nosaka dalībvalstīm nacionālo regulējumu **saskaņot** ar konvencijā paredzētiem pasākumiem. Konvencija nosaka katrai dalībvalstij *pēc iespējas lielākā mērā saskaņā ar to nacionālajiem normatīvajiem aktiem* ieviest nepieciešamos pasākumus noziedzīgi iegūtu līdzekļu, kas iegūti, izdarot noziedzīgus nodarījumus, kas par tādiem atzīti saskaņā ar konvenciju, vai arī īpašumu, kura vērtība atbilst šo līdzekļu vērtībai, konfiskācijai. Šāda pieeja ir atzīstamā par progresīvu, jo valstis, pievienojoties konvencijai, nevar atteikt konfiskācijas pasākumus, norādot uz nacionālo normatīvo aktu specifiku.

Vīnes konvencija, Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija pret transnacionālo organizēto noziedzību un Apvienoto Nāciju Organizācijas Pretkorupcijas konvencija paredz līdzīgus nosacījumus, kad manta būtu atzīstama par noziedzīgi iegūtu. Nosakot, ka noziedzīgi iegūta manta (līdzekļi) nozīmē jebkuru īpašumu (jebkura veida lietas, ķermeniskas vai

⁵¹ Eiropas Padomes konvencija par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanu, meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju. Iegūts no: <https://likumi.lv/doc.php?id=50293> (aplūkots 20.08.2018.).

⁵² Eiropas Padomes konvencija par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanu, kā arī šo līdzekļu meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju (Varšavas Konvencija). Iegūts no: <https://likumi.lv/doc.php?id=203016> (aplūkots 20.08.2018.).

bezķermeniskas, kustamas vai nekustamas, un juridiskos dokumentus vai aktus, kas apliecina tiesības uz šīm lietām vai interesi, kas ar tām saistīta), kas tieši vai netieši cēlies no vai iegūts, izdarot noziedzīgo nodarījumu.

Savukārt Strasbūras Konvencija noziedzīgi iegūtos līdzekļus definē **jebkuru ekonomisku ieguvumu** no kriminālnozieģumiem un ietver jebkuru īpašumu (jebkura veida mantu, ķermenisku vai bezķermenisku, kustamu vai nekustamu, kā arī juridiskus dokumentus, vai instrumentus, kas apliecina īpašumtiesības vai cita veida tiesības uz šādu mantu).

Varšavas Konvencija sniedz vēl plašāku definīciju, nosakot, ka tas ir jebkāda veida saimniecisks labums, kurš tieši vai netieši *izriet no* vai kuru *iegūst* no noziedzīgiem nodarījumiem un kas var būt jebkāda veida īpašums un var ietvert arī juridiskus dokumentus vai instrumentus, kas apliecina īpašumtiesības uz šādu īpašumu vai tiesības uz tā daļu.

Svarīgs starptautiskās sadarbības aspekts, kas diemžēl kavē valstīm pilnvērtīgi sadarboties, ir visos starptautiskos dokumentos iekļauts nosacījums, ka nekas no tā, kas izklāstīts starptautiskajā dokumentā, nedrīkst ietekmēt principu, ka pasākumiem, kas tajā minēti, ir jābūt noteiktiem un īstenotiem saskaņā ar attiecīgās Dalībvalsts nacionālajiem normatīvajiem aktiem. Starptautisko sadarbību ietekmē arī tiesību principu piemērošanas atšķirīga metodoloģija kontinentālajā Eiropā, kas izriet no tiesiskas valsts principa izpratnes.⁵³ Tas nozīmē, ka katras valsts nacionālā regulējuma atšķirības un tiesību normu saturs ietekmē starptautiskās sadarbības iespējas.

Visos iepriekš uzskaitītajos starptautiskajos dokumentos ir iekļauts pienākums dalībvalstīm pieņemt jebkādus nepieciešamos pasākumus, kas tām attiecīgās kompetences ietvaros ļauj īstenot noziedzīgi iegūtas mantas parasto

⁵³ Onževs M. Tiesību normu laika aspekti tiesiskā un demokrātiskā valstī. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2016, 245. lpp.

konfiskāciju. Parastā konfiskācija, kuru īsteno, pamatojoties uz notiesājošu spriedumu, ir viens no konfiskācijas pamatmehānismiem līdzās noziedzīga nodarījuma rīku konfiskācijai. Parastā konfiskācija nozīmē, ka personai, kura ir notiesāta ar galīgo tiesas nolēmumu, atņem saimnieciskus labumus, ko tā ieguvusi, izdarot noziedzīgu nodarījumu.

Vīnes konvencija, Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija pret transnacionālo organizēto noziedzību, Apvienoto Nāciju Organizācijas Pretkorupcijas konvencija un Varšavas Konvencija uzliek dalībvalstīm pienākumu ļaut konfiscēt īpašumu, kurā līdzekļi, kas iegūti noziedzīga nodarījuma rezultātā, pārveidoti vai pārvērsti par citu īpašumu, un veicināt, lai konfiscētu apvienotos aktīvus līdz pat tādu sajaukto līdzekļu vērtībai, kas gūti noziedzīga nodarījuma rezultātā.

Noziedzīgi iegūtie līdzekļi vai īpašums, kurā minētie līdzekļi ir pārvērsti vai pārveidoti, var palielināt ienākumus vai citus vērtīgus labumus. Ir nenoliedzami svarīgi, ka attiecīgos gadījumos, konfiskāciju piemēro visiem šādiem labumiem. Vīnes konvencija, Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija pret transnacionālo organizēto noziedzību, Apvienoto Nāciju Organizācijas Pretkorupcijas konvencija un Varšavas Konvencija nosaka, ka minētie ienākumi un labumi jākonfiscē tādā pašā veidā un tādā pašā apmērā kā noziedzīgi iegūtie līdzekļi.

Svarīgs aspekts, uz kuru netieši norāda starptautiskie dokumenti, ir pierādīšanas pienākuma nodošana pretējai pusei, nosakot, ka katra dalībvalsts var izskatīt iespēju pieprasīt likumpārkāpējam pierādīt likumīgu izcelsmi iespējami noziedzīgi iegūtajiem līdzekļiem un citiem īpašumiem, kas atzīstami par konfiscējamiem, tādā mērā, ka minētā prasība atbilst vietējo tiesību aktu principiem, tiesvedības un citu procedūru būtībai. Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir konstatējusi, ka konkrētas prasības, kuru ietvaros pierādīšanas pienākumu nodod pretējai pusei, noteiktās robežās atbilst Eiropas Cilvēka tiesību un

pamatbrīvību aizsardzības konvencijai.⁵⁴ Eiropas Cilvēktiesību tiesa noteica, ka dalībvalstīm ir pienākums iekļaut tās saprātīgās robežās, ņemot vērā apdraudējuma smagumu un nodrošinot tiesības uz aizstāvību.⁵⁵

5.2. Sadarbības aspekti un tiesiskais regulējums Eiropas Savienībā

Viens no prioritārajiem mērķiem ir neļaut noziedzniekiem izmantot bezrobežu telpu, lai izbēgtu no izmeklēšanas vai kriminālvajāšanas, tāpēc darbības efektivitātes meklēšanai ir jābūt kā kritērijam, kas nosaka starpvalstu sadarbību. Šodienas apstākļos, kad valsts robežai vairs nav nozīmes, izdarot dažādus noziedzīgus nodarījumus, bet tieši otrādi, izmantojot valstu atšķirīgu regulējumu un tiesību sistēmu specifiku, ir iespējas kavēt vai pat izvairīties no noziedzīgu iegūtu līdzekļu (mantas) iesaldēšanas un konfiskācijas, Eiropas Savienības dalībvalstis cenšas tuvināt iesaldēšanas un konfiskācijas tiesisko regulējumu dalībvalstīs. Tomēr to *inter alia* apgrūtina atšķirības dalībvalstu tiesību aktos, kas pieņemti šajā jomā.

Eiropas Savienības dalībvalstis atzīst, ka šodienas globalizācijas apstākļos dalībvalstīm jāvirzās ceļā uz Eiropas Savienības kriminālpolitiku.⁵⁶ Krimināltiesības ir sensitīva politikas joma, kurā joprojām pastāv būtiskas atšķirības starp valstu sistēmām. Eiropas krimināltiesības tiek skaidrotas kā

⁵⁴ Case of Grayson and Barnham v. the UK (Application no. 19955/05 and 15085/06 23 December 2008, iegūts no: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806ebe2c> (aplūkots 20.08.2018.).

⁵⁵ Case of Salabiaku v. France (Application no. 10519/83) 7 October 1988, iegūts no: <https://www.legal-tools.org/doc/af3734/pdf/> (aplūkots 20.08.2018.).

⁵⁶ Eiropas Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai. Ceļā uz ES kriminālpolitiku: ES politikas efektīvas īstenošanas nodrošināšana ar krimināltiesību palīdzību. Brisele, 20.09.2011. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A52011DC0573> (aplūkots 22.08.2018.).

daudzlīmeņu tiesību joma, kurā Eiropas Savienībai ir normatīva ietekme uz materiālo krimināltiesību, kriminālprocesu un dalībvalstu sadarbību.⁵⁷

Sadarbība starp dalībvalstīm krimināllietās ļaus efektīvāk apkarot noziedzību, neļaujot noziedzniekiem izmantot tiesisko sistēmu atšķirības savā labā.⁵⁸ Krimināltiesisko kopīgo pasākumu pieņemšana, novēršot valstu tiesību robus un trūkumus, atņems noziedzniekiem iespēju slēpties aiz robežām un ļaunprātīgi izmantot valstu tiesību sistēmu atšķirības noziedzīgos nolūkos.

Eiropas Parlamenta un Padomes 2014. gada 3. aprīļa direktīvas 2014/42/ES par nozieguma rīku un noziedzīgi iegūtu līdzekļu iesaldēšanu un konfiskāciju Eiropas Savienībā viens no mērķiem ir noteikt minimālos noteikumus, kas attiecas uz īpašuma konfiskāciju krimināllietās.

Direktīvā tiek precizēts noziedzīgi iegūto līdzekļu jēdziens, iekļaujot līdzekļus, kas iegūti tieši, veicot noziedzīgu darbību, un visus netiešos labumus, tostarp tieši noziedzīgi iegūto līdzekļu vēlāku atkārtotu ieguldīšanu vai pārveidošanu. Tādējādi noziedzīgi iegūti līdzekļi var iekļaut jebkuru īpašumu, tostarp tādu, kas ir bijis pilnībā vai daļēji pārveidots, vai pārvērsts par citu īpašumu, un tādu, kas ir bijis apvienots ar īpašumu, kas iegūts no likumīgiem avotiem, līdz pat apvienoto noziedzīgi iegūto līdzekļu novērtētajai vērtībai. Tie var iekļaut arī ieņēmumus vai citus labumus, kas izriet no noziedzīgi iegūtiem līdzekļiem vai no īpašuma, kurā vai ar kuru minētie līdzekļi ir pārveidoti vai pārvērsti vai ar kuru tie ir apvienoti. Direktīva paredz plašu definīciju īpašumam, nosakot, ka ar īpašumu saprot juridiskus dokumentus vai instrumentus, kas apliecina īpašumtiesības uz īpašumu vai tiesības uz tā daļu.

Būtisks solis cīņai ar noziedzību ir direktīvā paredzēta paplašinātā konfiskācija. Paplašinātā konfiskācija nozīme īpašuma konfiskāciju, kas nav

⁵⁷ Klip A. *European Criminal Law: An Integrative Approach*. 3rd. Oxford: Intersentia, 2016.

⁵⁸ Eiropas tiesības. Red. T. Jundzis. Rīga: Juridiskā koledža, 2004, 98. lpp.

saistīts ar konkrēto noziedzīgo nodarījumu par kuru persona tiek notiesāta, ja tiesa ir pārliecināta, ka attiecīgais īpašums ir gūts no citas noziedzīgas darbības, bet procesā nav jāpierāda no kādas konkrētas noziedzīgas darbības.

Īpašumu var atzīt par noziedzīgi iegūto, ja, izvērtējot faktus un pieejamus pierādījumus, ir pamats uzskatīt vai pieņemt, ka ir daudz lielākas iespējas, ka attiecīgais īpašums ir drīzāk gūts no noziedzīgas darbības nekā no citām darbībām. Secinājumu, ka īpašums ir iegūts noziedzīgā veidā, var pamatot ar apstākli, ka personas īpašums nav samērīgs ar personas likumīgajiem ienākumiem.

Noziedzīgi iegūto līdzekļu atgūšana arvien vairāk tiek uzskatīta par neatkarīgu jautājumu, kas nav saistīts ar konkrētu noziedzīga nodarījuma veidu. Starptautiskā sadarbībā tiek meklēti arvien jauni veidi, vērsties pret transnacionālo noziedzību, bet sadarbībā saskaras ar valstu atšķirīgu regulējumu, nodrošinot tiesības uz aizstāvību, ierobežojumu atšķirībām, pienākuma sniegt liecību vai informāciju u. tml.

Katras valsts krimināltiesību un kriminālprocesuālo tiesību attīstību ietekmē daudzi un dažādi faktori – pirmkārt, valsts ģeogrāfiskā atrašanās, otrkārt, pasaules valstu vēsture un sabiedrības attīstība, treškārt, starptautisko un reģionālo organizāciju izveide un attīstība.⁵⁹ Tāpēc pasaules valstīm jāmeklē kopīgais, kas ļaus vienoties par pasākumiem, izvirzot vienu kopīgo mērķi noziedzīgi iegūtas mantas aprites apkarošanā. Pasaules globalizācijas procesos, kad cilvēki ir kļuvuši par pasaules pilsoņiem, arī noziedzībai ir starpnacionāls raksturs, kas izvirza izaicinājumus visiem kopā meklēt risinājumus, kas nodrošina starpvalstu ātru, efektīvu sadarbību un sabiedrības interešu apdraudējumam adekvātu reaģēšanu nepārtrauktu pārmaiņu apstākļos.

⁵⁹ Liholaja V., Bērziņa B., Mekons K., Rupeiks J., Zalužinska L. Krimināltiesības – attīstības tendences Eiropas un nacionālajās tiesībās, attiecības starp I un III pīlāru, ieviešanas metožu labākā prakse. Rīga: Tieslietu ministrija, 2009, 101. lpp.

NOBEIGUMS

Promocijas darba izstrādes rezultātā ir sasniegts izvirzītais mērķis, veikts vispusīgs teorētisks, praktisks pētījums par mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu. Promocijas darbā ir atbildēts uz visiem pētījuma jautājumiem. Promocijas darbā ir izpētīts noziedzīgi iegūtas mantas krimināltiesiska regulējuma saturs, procesā par noziedzīgi iegūtu mantu iesaistītu personu tiesības un pienākumi, kā arī procesa par noziedzīgi iegūtu mantu īpatnības un problēmaspekti krimināltiesiskajā regulējumā. Promocijas darbā analizēti 18 Eiropas Savienības dalībvalstu mantas atzīšanas par noziedzīgi iegūtu tiesiskie regulējumi. Promocijas darbā analizēti starptautiskās sadarbības aspekti. No promocijas darba rezultātiem izriet, ka Latvijā mantas atzīšanas par noziedzīgi iegūtu un konfiskācijas regulējums ir progresīvs un nodrošina starptautisko saistību īstenošanu. Pētījuma izstrādes rezultātā ir konstatēts, ka ir nepieciešami uzlabojumi un grozījumi normatīvajos aktos, panākot efektīvāku iespēju tiesību aizsardzības iestādēm apkarot noziedzīgi iegūtas mantas apriti. Darba autors apkopojis galvenos secinājumus un priekšlikumus, kas vērsti uz vienveidīgas tiesību normu izpratnes un vienveidīgas tiesu prakses veidošanas nodrošināšanu, izvirzot risinājumus tiesību normu efektīvākas piemērošanas nodrošināšanai juridiskajā praksē Latvijā.

Secinājumi un priekšlikumi

1. Process par noziedzīgi iegūtu mantu ir veids, kā valsts personai konfiscē mantu, līdz ar to valstij ir jānodrošina, ka personai, kurai ir tiesības uz konkrēto mantu, tiek radīta iespēja savas tiesības uz mantu aizstāvēt taisnīgā un objektīvā tiesā. Kriminālprocesa likuma regulējums neparedz procesa par noziedzīgi iegūtu mantu atjaunošanu saistībā ar kriminālprocesa izbeigšanu, no kura izdalīti materiāli par mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu.

2. Kriminālprocesuālais regulējums nodrošina procesa efektivitāti un ekonomiskumu, vienlaicīgi neierobežojot lietas dalībnieku pamattiesību realizācijas iespējas, kā arī nodrošina lietas taisnīgu un objektīvu izskatīšanu. Process par noziedzīgi iegūtu mantu no tiesas prasa īpašu rūpību un kvalitāti, nodrošinot visu lietas dalībnieku interešu realizāciju. Visiem procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietas dalībniekiem tiek nodrošināta tiesību līdzvērtīgā īstenošana.

Lai padarītu efektīvāku personu, kura iesaistīta procesā par noziedzīgi iegūtu mantu, tiesības iepazīties ar procesa materiāliem īstenošanas procesuālo kārtību un novērstu argumentus par nevienlīdzīgām iespējam īstenot savas tiesības izteikties par otras puses pierādījumiem, veikt kriminālprocesuālā regulējuma grozījumus:

- 1) izteikt Kriminālprocesa likuma 627. panta otrās daļas 1. punktu šādā redakcijā: „ziņas par faktiem, kas pamato mantas saistību ar noziedzīgu nodarījumu vai mantas noziedzīgo izcelsmi, kā arī to, kādi lietas materiāli pamato šādu ziņu esību un tiek izdalīti no izmeklēšanā esošās krimināllietas par noziedzīgu nodarījumu.”;
- 2) izteikt Kriminālprocesa likuma 627. panta ceturto daļu šādā redakcijā: „Ar lēmumā par procesa uzsākšanu par noziedzīgi iegūtu mantu minētiem materiāliem, nodrošinot pierādījumos minēto personu pamattiesību apdraudējuma nepieļaušanu, sabiedrības interešu aizsardzību un neapdraudot kriminālprocesa, no kura izdalīti materiāli, mērķa sasniegšanu, var iepazīties lietas dalībnieki, nepieļaujot materiālu kopēšanu vai pavairošanu jebkādā veidā.”;
- 3) izslēgt Kriminālprocesa likuma 627. panta piekto daļu.

3. Kriminālprocesa likums neparedz krimināllietas izskatīšanas tiesā ilguma ierobežojumus. Likumdevējam ir jāizvērtē iespēja likumā noteikt tiesai konkrētu laiku, kad tiesai krimināllieta ir jāizskata pēc būtības, pretējā

gadījumā noteikt pienākumu tiesai lemt jautājumu par iespēju turpināt krimināllietas izskatīšanu.

4. Procesa virzītājam, lai ierosinātu jautājumu par mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu, jābūt uzsāktam kriminālprocesam saistībā ar izdarītu noziedzīgu nodarījumu. Process ir iespējams tikai tad, ja, izslēdzot sapratīgās šaubas, ir pierādīts noziedzīga nodarījuma izdarīšanas fakts.

5. Būtisks apstāklis, kuru ignorējot var veidoties nepareiza prakse ir tas, ka procesa virzītājam, ja viņš lūdz atzīt mantu par noziedzīgi iegūtu, ir pienākums pierādīt mantas noziedzīgo izcelsmi, balstoties uz pieņēmumu, ka pierādījumu kopums dod pamatu uzskatīt, ka mantai, visticamāk, ir noziedzīga, nevis likumīga izcelsme. Kriminālprocesuālais regulējums neparedz prezumpciju par mantas izcelsmes nelikumību. Tikai gadījumā, ja procesa virzītājs izvirza pieņēmumu, kas balstīts uz pierādījumiem, par mantas noziedzīgu izcelsmi, tad personai ir tiesības iebilst un tad arī pierādīt mantas izcelsmes likumību.

6. Ar mantu, kas personas īpašumā vai valdījumā **tieši** ir nonākusi noziedzīga nodarījuma rezultātā, jāsaprot priekšmeti, līdzekļi, vielas, tiesības, jebkuri labumi un tam līdzīgi, pret kurām vai saistībā ar kurām ir izdarīts noziedzīgs nodarījums. Piemēram, nozagta manta, saņemts kukulis, nepamatota apdrošināšanas atlīdzība u. c., tas ir, no noziedzīga nodarījuma tieši iegūts labums.

Tiesību normu vienvēidīgas piemērošanas prakses nodrošināšanai Krimināllikuma 70.¹¹ pantā noteikt mantas, kas personas īpašumā vai valdījumā tieši ir nonākusi noziedzīga nodarījuma rezultātā, definīciju: manta, kas personas īpašumā vai valdījumā tieši ir nonākusi noziedzīga nodarījuma rezultātā, ir priekšmeti, līdzekļi, vielas, tiesības, jebkuri labumi un tam līdzīgi, pret kurām vai saistībā ar kurām ir izdarīts noziedzīgs nodarījums.

7. Ar mantu, kas personas īpašumā vai valdījumā **netieši** ir nonākusi noziedzīga nodarījuma rezultātā, jāsaprot ieņēmumi un jebkādu labumu, kas iegūts lietojot, apgrozot, ieguldot, pārveidojot, apvienojot un tam līdzīgi tieši noziedzīgi iegūtu mantu, tai skaitā, noziedzīgi iegūtas mantas izmantošanas rezultātā gūtie augļi un peļņa.

Tiesību normu vienveidīgas piemērošanas prakses nodrošināšanai:

- 1) izteikt Krimināllikuma 70.¹¹ panta ceturto daļu šādā redakcijā:
„Manta, kas personas īpašumā vai valdījumā ir netieši nonākusi noziedzīga nodarījuma rezultātā, ir jebkāds labums, kas iegūts realizējot, lietojot tieši noziedzīgi iegūtu mantu, tai skaitā, noziedzīgi iegūtas mantas izmantošanas rezultātā gūtie augļi un peļņa.”;
- 2) papildināt Krimināllikuma 70.¹¹ pantu ar piekto daļu šādā redakcijā:
„Noziedzīgi iegūtu mantu konfiscē, ja tā nav jāatdod īpašniekam vai valdītājam.”

8. Paplašināto konfiskāciju var piemērot tikai par *nozieguma* izdarīšanu. Personai, kura izdarīja kriminālpārkāpumu, paplašināto konfiskāciju piemērot nevar.

Mantu par noziedzīgi iegūtu, piemērojot paplašināto konfiskāciju, var atzīt tikai, izlemjot krimināllietā jautājumu par personas vainīgumu.

Paplašinātās konfiskācijas gadījumā Krimināllikums nosaka vairākus nosacījumus, kuriem ir jāpastāv vienlaicīgi, kad var mantu atzīt par noziedzīgi iegūtu: a) kriminālprocesā jābūt pierādījumiem, ka apsūdzētā likumīgie ienākumi un viņam piederošās mantas vērtība nav samērīga; b) apsūdzētais nav pierādījis mantas izcelsmes likumību; c) noziedzīgs nodarījums, par kura izdarīšanu persona ir saukta pie kriminālatbildības, pēc sava rakstura ir vērsts uz materiāla vai citāda labuma gūšanu vai ja apsūdzētais ir organizētas grupas dalībnieks vai atbalsta to vai ir saistīts ar terorismu.

9. Tiesiskais regulējums paredz atšķirīgu noziedzīgi iegūtas mantas definīciju Krimināllikumā un Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likumā. Nav procesuālās kārtības mantas atzīšanai par noziedzīgi iegūtu Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likumā paredzēto prezumpciju gadījumos.

Lai novērstu atšķirību un padarītu tiesisko regulējumu skaidrāku un precīzu, veikt tiesību aktu grozījumus:

- 1) noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likuma 4. panta pirmo daļu izteikt šādā redakcijā: „Līdzekļi ir atzīstami par noziedzīgi iegūtiem Krimināllikumā noteiktajos gadījumos.”;
- 2) Kriminālprocesa likuma 626. pantu papildināt ar ceturto daļu šādā redakcijā: „Izmeklētājam ir tiesības Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likuma 4. panta trešās daļas 1. un 2. punktā noteiktajos gadījumos uzsākt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu.”;
- 3) Kriminālprocesa likuma 626. pantu papildināt ar piekto daļu šādā redakcijā: „Izmeklētājam, uzsākot procesu par noziedzīgi iegūtu mantu, lietas apstākļu noskaidrošanai ir tiesības izdarīt šajā likumā paredzētas izmeklēšanas darbības.”;
- 4) Kriminālprocesa likuma 630. pantu papildināt ar ceturto daļu šādā redakcijā: „Līdzekļi, kas atzīti par noziedzīgi iegūtiem Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likuma 4. panta trešās daļas 1. un 2. punktā noteiktajos gadījumos, ir konfiscējami”.

10. Par procesā iesaistīto personu tiesību apjoma efektivitāti var diskutēt, jo, no tiesību normu satura izriet, ka personām ir dota iespēja aktīvi

aizstāvēt savas intereses un tiesību realizācijas apjoms un intensitāte ir atkarīga no pašas personas.

11. Latvijas noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas regulējums ir progresīvs un paredz iespējas noziedzīgi iegūtu mantu konfiscēt, kad ir uzsākts kriminālprocess par noziedzīgu nodarījumu, bet aizdomās turētā vai apsūdzētā persona nav zināma.

12. Īpašums ir atprasāms no katra, arī labticīga valdītāja, jo neviens nevar citam nodot vairāk tiesību, kā viņam pašam pieder. Noziedzīgu darbību izdarīšana, kuras rezultātā tiek iegūts īpašums un tālāka tā atsavināšana trešajām personām, neraksturo civiltiesisko apgrozību. No prettiesiskas darbības nevar rasties tiesības.

13. Kriminālprocesa likuma 59. nodaļas regulējums pieļauj pirmstiesas procesā lemt jautājumu par mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu, pamatojoties uz krimināltiesiskiem principiem, nesaistot to ar personas noskaidrošanu, kura ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu. Kriminālprocesa likuma 59. nodaļas regulējums ir efektīvs un atbilst starptautiskajos dokumentos nostiprinātiem principiem, nodrošinot noziedzīgi iegūtas mantas aprites apkaršanu.

14. Īrijas, Itālijas, Slovēnijas un Grieķijas tiesiskais regulējums paredz civiltiesiskos principos balstītu mantas konfiskācijas modeli, proti, valsts uzsāk konfiskāciju pret īpašumu (*in rem*). Īrijas, Itālijas, Slovēnijas un Grieķijas normatīvo aktu regulējums noteiktajos gadījumos paredz, ka jautājumu par noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju var izskatīt atsevišķi, nesaistot to ar lēmumu par personas atzīšanu par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā.

15. Horvātijā, Polijā, Vācijā, Zviedrijā, Spānijā, Grieķijā, Somijā, Ungārijā kriminālprocesā var lemt jautājumu par mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu, ja ir noskaidrota persona, kura ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, bet lietas izskatīšana nav iespējama personas slimības vai izvairīšanās no izmeklēšanas dēļ, likumi arī pieļauj izlemt jautājumu par

noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju, ja kriminālprocess tiek izbeigts noilguma dēļ vai personas nepieskaitāmības dēļ vai atbrīvošanai no soda dēļ. Bet visos gadījumos noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija ir saistīta ar personas, kura ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, noskaidrošanu.

16. Ņemot vērā pasaules globalizācijas apstākļus un noziedzības pārrobežu aspektus (robežu “neesamību”), nepieciešams mainīt starptautiskās sadarbības principus tajos jautājumos, kuros dalībvalstis var vienoties. Starptautiskajos dokumentos ir jāparedz darbības, kas visās dalībvalstīs ir noziedzīgi nodarījumi, piemēram, terorisms, narkotisko un psihotropo vielu aprīte, cilvēktirdzniecība un tamlīdzīgi, un pienākumu bez pārvērtēšanas un atzīšanas izpildīt citas valsts kompetentas iestādes izdotu rīkojumu par noziedzīgi iegūtas mantas iesaldēšanu un konfiskāciju, šādi vienkāršojot birokrātisko procedūru.

17. Jāatzīst fakts, ka, nenodrošinot tiesību aizsardzības iestādēm pietiekamus līdzekļus noziedzīgi iegūtas mantas izsekošanai, iesaldēšanai, pārvaldīšanai un konfiskācijai, netiks sasniegts mērķis noziedzības apkarošanā un finansiālo ieguvumu izņemšanā no noziedzīgās aprites.

18. Lai efektīvi cīnītos pret nelikumīgas izcelsmes mantas apriti un atbilstoši šodienas sabiedrisko attiecību attīstības līmenim, ņemot vērā tehnoloģiju iespējas un globalizācijas procesus pasaulē, un adekvāti uz noziedzības izpausmes veidiem reaģētu Latvijā ir veidojams jauns tiesību institūts – finanšu izmeklēšana.

Pieņemot jauno likumu, izveidot tiesību institūtu – finanšu izmeklēšana –, kura mērķis ir noskaidrot personas rīcībā esošas mantas izcelsmi, ar nolūku nepieļaut nelikumīgas izcelsmes mantas apriti. Finanšu izmeklēšana ir personas un viņas ģimenes locekļu vai personas, ar kuru ir kopīga (nedalīta) saimniecība, īpašumā, valdījumā un lietojumā esošas mantas vērtības atbilstības pārbaude personas un viņas ģimenes locekļu vai personas, ar

kuru ir kopīga (nedalīta) saimniecība, likumīgiem ienākumiem, ja valsts pārvaldes funkciju realizācijas gaitā valsts darbiniekam ir objektīvs pamats pieņēmumam par personas izdevumu un ienākumu nesamērīgumu. Finanšu izmeklēšanas rezultāts būtu konfiskācija bez personas notiesāšanas, pamatojoties uz civilprocesuālo pierādīšanas standartu.

19. Ņemot vērā, ka Kriminālprocesā un administratīvo pārkāpumu lietvedībā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas likums nav attiecināms uz juridisko personu tiesībām uz atbilstīgu atlīdzinājumu par mantisko zaudējumu kriminālprocesā interešu aizskāruma gadījumā, un tāpēc juridiskai personai prasība ir jāceļ tiesā, pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 92. pantu, kas nav atzīstams par tiesiski korektu situāciju, likumā ir jānosaka tiesiskais regulējums, kas paredz juridiskās personas tiesību realizācijas iespēju uz atbilstīgu atlīdzinājumu par mantisko zaudējumu kriminālprocesā interešu aizskāruma gadījumā.

20. Ņemot vērā, ka tikai retos gadījumos tiek izmantots process par noziedzīgi iegūtu mantu, Kriminālprocesa likumā noteikt vēl vienu gadījumu, kad var uzsākt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu jau pēc personas atzīšanas par vainīgu. Visos gadījumos, kad persona tiek atzīta par vainīgu nozieguma izdarīšanā, procesa virzītājs uzdot Valsts ieņēmumu dienestam veikt apsūdzētā (notiesātā) mantas finanšu auditu, lai novērtētu personas izdevumu atbilstību ienākumiem, ja ir objektīvs pamats uzskatīt, ka personas dzīvesveids vai rīcībā esošā manta ir nesamērīga ar personas likumīgiem ienākumiem.

21. Kriminālās darbības bieži ir transnacionālas un noziedzīgo grupu aktīvi tiek arvien vairāk ieguldīti ārpus savas valsts, tāpēc noziedzīgi iegūtu līdzekļu konfiskācijai bez notiesājoša sprieduma ir izšķiroša loma noziedzības apkarošanā un novēršanā. Konfiskācija bez personas notiesāšanas ir viens no visefektīvākajiem instrumentiem cīņā pret noziedzību un ir absolūti likumīgs un atbilstošs cilvēktiesību garantijām.

IZMANTOTO AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

Tiesību akti

1. Latvijas Republikas Satversme. Latvijas Vēstnesis, Nr. 43, 01.07.1993.
2. Apvienoto Nāciju Organizācijas konvencija pret narkotisko un psihotropo vielu nelegālu apriti (Vīnes Konvencija). Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1203> (aplūkots 20.08.2018.).
3. Apvienoto Nāciju Organizācijas Pretkorupcijas konvencija. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1531> (aplūkots 20.08.2018.).
4. Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija pret transnacionālo organizēto noziedzību. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1474> (aplūkots 20.08.2018.).
5. Civillikums. Iegūts no: <https://likumi.lv/doc.php?id=225418> (aplūkots 20.08.2018.).
6. Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Latvijas Vēstnesis, Nr. 143/144, 13.06.1997.
7. Eiropas Padomes konvencija par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanu, meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju. 15.10.1998. likums. Latvijas Vēstnesis, 308/312 (1369/1373), 23.10.1998.
8. Eiropas Padomes konvencija par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanu, kā arī šo līdzekļu meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju. 16.05.2005. starptautisks dokuments. Latvijas Vēstnesis, 205 (4191), 30.12.2009.
9. Eiropas Parlamenta un Padomes 2014. gada 3. aprīļa Direktīva 2014/42/ES par nozieguma rīku un noziedzīgi iegūtu līdzekļu iesaldēšanu un konfiskāciju Eiropas Savienībā. Iegūts no: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=LV&t=PDF&f=PE+121+2013+REV+2> (aplūkots 19.03.2018.).
10. Fizisko personu mantiskā stāvokļa un nedeklarēto ienākumu deklarēšanas likums. Iegūts no: <https://likumi.lv/doc.php?id=241275> (aplūkots 22.08.2018.).
11. Krimināllikums. Iegūts no: <https://likumi.lv/doc.php?id=88966> (aplūkots 15.08.2017.).
12. Kriminālprocesā un administratīvo pārkāpumu lietvedībā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas likums. Iegūts no: <https://likumi.lv/doc.php?id=295926> (aplūkots 22.08.2018.).
13. Kriminālprocesa likums. Iegūts no: <https://likumi.lv/doc.php?id=107820> (aplūkots 22.08.2018.).
14. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likums. Pieejams: www.likumi.lv (aplūkots 23.05.2017.).
15. Satversmes tiesas likums. Iegūts no: <https://likumi.lv/doc.php?id=63354> (aplūkots 20.08.2018.).
16. Zemesgrāmatu likums. "Ziņotājs", 16/17, 29.04.1993.

Izmantotā literatūra

17. Alagna F. Non-conviction Based Confiscation: Why the EU Directive is a Missed Opportunity. Eur J Crim Policy Res. DOI 10.1007/s10610-014-9252-8. Springer Science+Business Media Dordrecht, 2014.
18. Baumanis J. Ieskats krimināltiesību normu interpretācijas problemātikā. Jurista Vārds, 01.09.2015., Nr. 34 (886).
19. Civil Forfeiture of Criminal Property. Legal Measures for Targeting the Proceeds of Crime. Cheltenham/Nothampton (2009). Iegūts no:
[https://books.google.lv/books?hl=lv&lr=&id=BcsuwB2BiAC&oi=fnd&pg=PR1&dq=%0AMcKenna,+F.J.,+Egan,+K.:+Ireland:+a+multi-disciplinary+approach+to+proceeds+of+crime.+In:+Young,+S.N.M.,+Civil+Forfeiture+of+Criminal+Property.+Legal+Measures+for+Targeting+the+Proceeds+of+Crime.+Cheltenham/Nothampton+\(2009\)%0A&ots=qaNzpddgz&sig=Is0yZ8WM5DEIrrh0_A39QIrCohQ&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false](https://books.google.lv/books?hl=lv&lr=&id=BcsuwB2BiAC&oi=fnd&pg=PR1&dq=%0AMcKenna,+F.J.,+Egan,+K.:+Ireland:+a+multi-disciplinary+approach+to+proceeds+of+crime.+In:+Young,+S.N.M.,+Civil+Forfeiture+of+Criminal+Property.+Legal+Measures+for+Targeting+the+Proceeds+of+Crime.+Cheltenham/Nothampton+(2009)%0A&ots=qaNzpddgz&sig=Is0yZ8WM5DEIrrh0_A39QIrCohQ&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false) (aplūkots 25.08.2018.).
20. Eiropas Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai. Ceļā uz ES kriminālpolitiku: ES politikas efektīvas īstenošanas nodrošināšana ar krimināltiesību palīdzību. Brisele, 20.09.2011. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A52011DC0573> (aplūkots 22.08.2018.).
21. Greenberg, Theodore S.; Samuel, Linda M.; Grant, Wingate; Gray, Larissa. 2009. Stolen asset recovery: a good practices guide for non-conviction based asset forfeiture. Stolen Asset Recovery (StAR) initiative. Washington, DC: World Bank Group.
<http://documents.worldbank.org/curated/en/133221468326414495/pdf/480920PUB0Stol101OFFICIAL0USE0ONLY1.pdf> (aplūkots 25.08.2018.).
22. Klip A. European Criminal Law: An Integrative Approach. 3rd. Oxford: Intersentia, 2016.
23. Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I–VIII² nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2018.
24. Kriminālprocesuālie termiņi pirmstiesas izmeklēšanā. Autoru kolektīvs. Rīga: tipogrāfija „Petrovskis un Ko”, 2006.
25. Levits E. Eiropas Kopienas tiesību principi un to ieviešana Latvijas tiesību sistēmā. Rīga: BO VSIA „Latvijas Vēstnesis”, 2000.
26. Liholaja V., Bērziņa B., Mekons K., Rupeiks J., Zalužinska L. Krimināltiesības – attīstības tendences Eiropas un nacionālajās tiesībās, attiecības starp I un III pīlāru, ieviešanas metožu labākā prakse. Rīga: Tieslietu ministrija, 2009.
27. Matscher F. The right to a fair trial in the case law of the organs of the European Convention on Human Rights. The right to a fair trial. Strasbourg: Council of Europe publishing.
28. Melķis E. Tiesību normu iztulkošana. Rīga, Latvijas Universitāte, 2000.

29. Model legislation on money laundering and financing of terrorism. Iegūts no: https://www.unodc.org/documents/legal-tools/AML_MLawEnglish.pdf (aplūkots 22.08.2018.).
30. Onževs M. Tiesību normu laika aspekti tiesiskā un demokrātiskā valstī. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2016.
31. Ovey C., White R. Jacobs and White, The European Convention on Human Rights. Fourth Edition. Oxford: Oxford University Press, 2006.
32. Peristeridou Ch. The Principle of Legality in European Criminal Law. Cambridge: Interesentia, 2015.
33. Plotnieks A. Tiesību teorija & juridiskā metode. Rīga: SIA „N.I.M.S.”, 2013.
34. Reid K. A practitioner's guide to the European Convention of Human Rights, 3rd Ed. London: Sweet&Maxwell, 2008.
35. Rui J.P. Non-conviction based confiscation in the European Union—an assessment of Art. 5 of the proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on the freezing and confiscation of proceeds of crime in the European Union. Iegūts no: <https://link.springer.com/article/10.1007/s12027-012-0269-5> (aplūkots 25.08.2018.).
36. Schabas W.A. The European Convention on Human Rights. A Commentary. Oxford University Press, 2015.
37. 1933. gada 24. aprīļa Sodū likums ar likumdošanas motīviem un sīkiem komentāriem kā arī ar alfabētisko un citiem rādītājiem. Sastādījuši: Mincs P., Ehlerss H., Jakobi P., Lauva J. Rīga: Valsts tipogrāfija, 1934.
38. Strada-Rozenberga K. Pierādīšanas teorija kriminālprocesā. Vispārīgā daļa. Rīga: SIA „Biznesa augstskola Turība”, 2002.
39. Summers S. J., Jackson J. D. The Internationalisation of Criminal Evidence. Beyond the Common Law and Civil Law Traditions. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
40. Svešvārdu vārdnīca. Rīga: Jumava, 1999.
41. Švemberga A. Zemesgrāmatu publiskās ticamības dažādas izpratnes. Aktuālie tiesību problēmu jautājumi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008.
42. The Globalization of Crime, A transnational Organized Crime Threat Assessment, UNODC, Vienna, 2010.
43. Theory and Practice of the European Convention on Human Rights: Fourth Edition. Edited by Van Dijk F., Van Hoof F., Van Rijn A., Zwaak L. Oxford: Interesentia, 2006.
44. Transnational organized crime: the globalized illegal economy. Iegūts no: <https://www.unodc.org/toc/en/crimes/organized-crime.html> (aplūkots 28.08.2018.).
45. Vilks A. Krimināltiesiskā politika: diskursa analīze un attīstības perspektīvas. Rīga: Drukātava, 2013.

Tiesu prakse

46. Case of Grayson and Barnham v. the UK (Application no. 19955/05 and 15085/06) 23 December 2008. Iegūts no:
<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806ebe2c> (aplūkots 20.08.2018.).
47. Case of Miķelsons v. Latvia, European Court of Human Rights (Application no. 46413/10) 3 November 2015. Iegūts no: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-158350> (aplūkots 22.08.2018.).
48. Case of Salabiaku v. France (Application no. 10519/83) 7 October 1988. Iegūts no: <https://www.legal-tools.org/doc/af3734/pdf/> (aplūkots 20.08.2018.).
49. European Human Rights Commission, No. 12386/1986. Iegūts no: https://books.google.lv/books?id=ef5Hi9HwobMC&pg=PA21&lpg=PA21&dq=European+Human+Rights+Commission,+No.+12386/1986.&source=bl&ots=J4JcziN5Sa&sig=7i3De2LmljRu0J5BvzzRlKmvTXk&hl=lv&sa=X&ved=2ahUKEwjVuqv5sIXeAhWk_CoKHfsEB8AQ6AEwAHoECAkQAQ#v=onepage&q=European%20Human%20Rights%20Commission%2C%20No.%2012386%2F1986.&f=false (aplūkots 25.08.2018.).